

COP29
Baku
Azerbaijan

YAŞIL DÜNYA NAMİNƏ HƏMRƏY OLAQ

COP29-un Bəyannamə və Vədlərinə dair məktub

Tarix: 16 oktyabr 2024-cü il

Yer: Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

Hörmətli həmkarlar!

Ötən ay Sədrliyin individual təşəbbüsləri və nəzərdə tutulan nəticələr haqqında məlumat vermək, eləcə də ambisiyanın artırılması və fəaliyyətə təkan verilməsi ilə bağlı COP29 Sədrliyinin baxışını bu təşəbbüs və nəticələr çərçivəsində necə dəstəkləndiyini təqdim etmək üçün sizə məktub ünvanladım.

Ambisiyanın artırılması və aydın hədəflər və planların qurulması, tərəqqini qiymətləndirmək və inkişaf tələb edən sahələri müəyyənləşdirmək üçün münbit zəmin təmin edərək iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizədə çox vacibdir. Bu öhdəliklər maliyyə vəsaitlərini lazım olan istiqamətdə yönləndirməyə, eləcə də tədqiqat və inkişaf üçün prioritet sahələri müəyyənləşdirməyə kömək edə biləcək şəkildə bazara güclü təsir göstərir. Bundan başqa, sözügedən öhdəliklər cəmiyyətin bütün sektorlarında fəaliyyəti stimullaşdırmaqla, müştərək məsuliyyəti və məsələnin təcililiyini daha yaxşı hiss etməyimizə şərait yaradır. Qarşımıza yüksək hədəflər qoymaqla, mümkün olanın sərhədlərini genişləndirərək, istəkləri konkret nəticələrə çevirmək üçün lazımı təkan yaradırıq.

Bu baxımdan, mən cari prosesə töhfə verməyi hədəfləyən COP29-un Bəyannamə və Vədlərini diqqətinizə təqdim edirəm. Əvvəlki məktublarda da qeyd olunduğu kimi, bu yekun sənədlər COP29 Sədrliyinin irəli sürdüyü təşəbbüslərinin bir hissəsini təşkil edir.

Biz COP29-un Bəyannamə və Vədlərinə münasibətdə rəy və təkliflərini bildirən hər kəsə minnətdarıq. Maksimum inklüzivliyi təmin etmək məqsədilə biz rəsmi məsləhətləşmə müddətini əvvəlki məktubumda müəyyən edilən vaxtdan daha uzun müddətə artırmış və sənəd layihələri ilə bağlı rəy və təkliflərin qəbulunu 10 oktyabr 2024-cü il tarixinə qədər davam etdirmişik.

COP29 Sədrliyinin Bəyannamə və Vədləri qoşma kimi bu məktuba əlavə olunur. Sözügedən sənədlər bütün maraqlı tərəflərə, o cümlədən hökumətlər, yerli administrasiyalar, bələdiyyə orqanları, beynəlxalq təşkilatlar, BMT agentlikləri, çoxtərəfli inkişaf bankları, çoxtərəfli iqlim fondları, vətəndaş cəmiyyəti, özəl və xeyriyyəçilik qurumları və digər maraqlı tərəflər, iqlim fəaliyyətinə sadıqlıyı artırmaq imkanı təklif edir.

COP29-un Bəyannamə və Vədlərinin siyahısı aşağıdakı kimidir:

- COP29 Atəşkəs Çağırışı
- COP29 Qlobal Enerji Saxlanıcı və Şəbəkələr Vədi
- COP29 Yaşıl Enerji Zonaları və Dəhlizləri Vədi
- Hidrogen haqqında COP29 Bəyannaməsi
- Yaşıl Rəqəmsal Fəaliyyət haqqında COP29 Bəyannaməsi
- Üzvi Tullantılarda Metanın Azaldılması haqqında COP29 Bəyannaməsi
- Davamlı və Sağlam Şəhərlər üçün Çoxsahəli Fəaliyyət Yolları (MAP) haqqında COP29 Bəyannaməsi
- Turizm üzrə Təkmilləşdirilmiş İqlim Fəaliyyəti haqqında COP29 Bəyannaməsi
- İqlim Fəaliyyəti naminə Su haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu Bəyannamə və Vədlər bütün əsas iqlim istiqamətlərində irəliləyişi təmin etmək məqsədi daşıyır. İqlimlə bağlı bəzi ən ümdə prioritetləri ehtiva edən bu sənədlər unudulmuş prioritetləri də diqqət mərkəzinə salır. Sözügedən Bəyannamə və Vədlər hökumətlərə sektoral hədəfləri və strategiyaları milli iqlim planlarına daxil etmək imkanı təqdim edir və bütün maraqlı tərəflərin kollektiv iqlim fəaliyyətini gücləndirən prinsip və yanaşmalar xüsusunda razılaşma əldə etmələrinə şərait yaradır.

Bütün iştirakçılardan artırılmış ambisiya gözlədiyimizi nəzərə alaraq, COP29 Sədrliyi qəbul edir ki, iqlim

prosesinə olan etimadı gücləndirmək üçün əvvəlki öhdəliklərin həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bəzi prioritetlərlə əlaqədar impulsu qoruyub saxlamaq və davamlılığı təmin etmək üçün bu təşəbbüslər mövcud vədlər üzərində qurulmuşdur. Eyni zamanda, bir çox təşəbbüs Birinci Qlobal Baxış prosesinin nəticələrini həyata keçirmək istiqamətində növbəti addımdır.

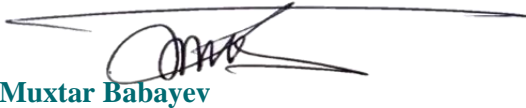
Lakin bu Bəyannamə və Vədlərin təsdiqlənməsi bütün dünyanı 1.5°C hədəfi ətrafında birləşdirmək və iqlim dəyişməsinə qarşı davamlı etmək üçün tələb olunan dəyişiklikləri təmin etməyəcək. Bunun üçün Bəyannamə və Vədlərin ambisiyaları həyata keçirilməli və onlar bir neçə istiqamətdə irəliləyiş əldə olunması üçün artırılmalıdır. Bununla belə, sözügedən sənədlər COP29 Sədrliyinin ambisiyanı artırmaq və fəaliyyətə təkan vermək üzrə geniş şəkildə baxışının dəstəklənməsi nöqteyi-nəzərdən mühüm rol oynayır.

Biz bütün tərəfləri, eləcə də qeyri-tərəf qismində çıxış edən maraqlı tərəfləri bu Bəyannamələr, Vədlər və Çağırışa qoşulmağa, habelə COP29 ərəfəsində iqlim fəaliyyətinin stimullaşdırılmasını dəstəkləməyə dəvət edirik. Bütün maraqlı tərəflər Bəyannamələr, Vədlər və Çağırışı 1-ci Əlavəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş əlaqə ünvanına rəsmi kommunikasiya, verbal nota, məktub və ya elektron məktub göndərməklə dəstəkləyə bilərlər.

Həmçinin, böyük məmnuniyyətlə bildiririk ki, COP29 Sədrliyinin təşəbbüsü olan COP29 Atəşkəs Çağırışı artıq 127 ölkə və təxminən 1100 qeyri-dövlət aktorunu səfərbər etmişdir. Biz göstərdikləri dəstəyə görə onlara təşəkkürümüzü bildiririk.

Bundan əlavə, COP29 Sədrliyi veb-saytımızda COP29 zamanı baş tutacaq xüsusi tədbirlər haqqında daha ətraflı məlumat təqdim edəcək. Bu tədbirlərin məqsədi tematik mövzuların müzakirələri çərçivəsində müvafiq maraqlı tərəfləri bir araya gətirməkdir. Biz isə öz növbəmizdə həmin çərçivədə Bəyannamə və Vədləri başladacağıq.

Biz COP29-un müvəffəqiyyətə imza atması və qlobal iqlim fəaliyyətində önəmli irəliləyişin təmin edilməsi naminə sizinlə birgə çalışmağı səbirsizliklə gözləyirik.

Muxtar Babayev

COP29-un müəyyən edilmiş Prezidenti
Azərbaycan Respublikasının ekologiya və təbii sərvətlər naziri

Əlavə 1: COP29 Sədrliyinin Bəyannamə və Vədlərinin xülasəsi

COP29 Atəşkəs Çağırışı

Olimpiya Atəşkəs Çağırışı misalında hazırlanmış COP Atəşkəs Çağırışı sülhün və iqlim fəaliyyətinin əhəmiyyətini vurğulayır. Bu təşəbbüsün məqsədi bütün xalqlara münasibə ilə iqlim dəyişməsi arasındakı qarşılıqlı əlaqəni xatırlatmaq və ən həssas qrupları qorumaq üçün kollektiv həll variantlarının vacibliyini ön plana çıxarmaqdan ibarət olacaq.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni coptruce@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

COP29 Qlobal Enerji Saxlanıcı və Şəbəkələri Vədi

Bu yekun Vəd sənədi qlobal enerji saxlanıcı qabiliyyətini 2022-ci il ilə müqayisədə 6 dəfə artıraraq 2030-cu ilə qədər 1500 qiçavata çatdırmaq məqsədi daşıyacaq. Təsdiq edən tərəflər enerji şəbəkələrini təkmilləşdirmək məqsədilə 2030-cu ilə kimi 25 milyon kilometr şəbəkənin əlavə edilməsi və ya təmiri üçün şəbəkə gücünü qlobal şəbəkə tətbiqi vasitəsilə artırmağı da öhdələrinə götürəcəklər. Beləliklə, onlar bunu 2040-cı ilə qədər 65 milyon kilometrlik şəbəkənin əlavə və ya təmir edilməsinin zəruriliyinə dair Beynəlxalq Enerji Agentliyinin (BEA) analitik məlumatlarını qəbul edərək, 2050-cı ilə kimi "xalis sıfır emissiya" hədəfinə nail olmaq məqsədilə etmiş olurlar.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Vədi storageandgrids@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

COP29 Yaşıl Enerji Vədi: Yaşıl Enerji Zonaları və Dəhlizləri

Bu yekun Vəd investisiyaların təşviqi, iqtisadi artımın stimullaşdırılması, eləcə də infrastrukturun inkişafı, modernləşdirilməsi və genişləndirilməsi də daxil olmaqla, yaşıl enerji zonaları və dəhlizlərinə, o cümlədən regional əməkdaşlığın təşviqinə töhfə verəcək.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Vədi zonesandcorridors@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

Hidrogen haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə tənzimləyici, texnoloji, maliyyələşdirmə və standartlaşdırma xarakterli maneələri dəf etmək üçün təmiz hidrogen və ondan alınan məhsullar üzrə rəhbər prinsip və prioritetləri olan qlobal bazar potensialına şərait yaradacaq.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni hydrogen@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

Yaşıl Rəqəmsal Fəaliyyət haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə iqlimə uyğun rəqəmsallaşmanın sürətləndirilməsinə və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sektorunda tullantıların azaldılmasına, həmçinin ekoloji cəhətdən təmiz rəqəmsal texnologiyaların əlçatanlığının artırılmasına yönəlib.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni digitalisation@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

Üzvi Tullantılarda Metanın Azaldılması haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə tullantı və qida sistemlərində metanın azaldılması üçün milli iqlim siyasəti sənədlərində kəmiyyət hədəflərini əks etdirməklə tullantı sektoru üzrə öhdəliklərin 1,5°C hədəfinə uyğunlaşdırılması istiqamətində işi asanlaşdıracaq.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni methane@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilərlər.

Davamlı və Sağlam Şəhərlər üçün Çoxsahəli Fəaliyyət Yolları (MAP) haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə şəhərlərdə iqlim problemlərini həll etmək üçün çoxsahəli əməkdaşlığı genişləndirməyə, bu sahədə bütün səyləri uyğunlaşdırmağa və maliyyələşdirməni sürətləndirməyə çalışacaq.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni MAP@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilirlər.

Turizm sahəsində Təkmilləşdirilmiş İqlim Fəaliyyəti haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə turizm sektorunda iqlim dəyişmələri ilə mübarizə tədbirlərinin sürətləndirilməsinin vacibliyini vurğulayacaq və maraqlı tərəfləri emissiyaları azaltmaq və sektorun davamlılığını artırmaqla davamlı turizm təcrübələrini təşviq etməyə çağıracaq. Bəyannaməni təsdiqləyən hökumətlər turizmi iqlim siyasətinin milli sənədlərinə inteqrasiya edərək, turizmi iqlim qərarlarının bir hissəsi kimi mövqeləndirməyə çalışacaqlar.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni tourism@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilirlər.

İqlim Fəaliyyəti naminə Su haqqında COP29 Bəyannaməsi

Bu yekun Bəyannamə maraqlı tərəfləri iqlim dəyişmələrinin su hövzələri və hidroloji ekosistemlərlə bağlı səbəb və təsirləri ilə mübarizə zamanı inteqrasiya edilmiş yanaşmalar tətbiq etməyə, regional və beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirməyə, eləcə də milli iqlim siyasətlərində su ilə bağlı təsirlərin yumşaldılması və adaptasiya tədbirlərini birləşdirməyə çağıracaq. Bəyannamə COP tədbirləri arasında bu sahə üzrə davamlılıq və ardıcılıq artırmaq üçün İqlim Fəaliyyəti naminə Su üzrə Bakı Dialoqunu başladacaq.

Milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni water@cop29.az elektron poçtuna məktub yazmaqla təsdiq edə bilirlər.

Əlavə 2: COP29 Sədrliyinin COP naminə Birgə Atəşkəs Çağırışı

Bu il bütün dünya Azərbaycanda, Bakı şəhərində - global iqlim fəaliyyəti gündəliyini müzakirə etmək üçün tarixi fürsət olan COP29 tədbirində bir araya gələcək.

İqlim dəyişmələri hamımızın yeganə evi olan Yer kürəsinə təsir edir və hər bir millət bu döyüşdə sarsılmaz mətanət nümayiş etdirməlidir.

COP29-un əsas mesajı budur ki, bütün bəşər siyasi fərqliliyi bir kənara qoyaraq birlik olmalıdır.

Münaqişələrin vüsət alaraq artması fonunda bu amal həmişə olduğundan daha vacibdir. Bu, fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmaq və uzunmüddətli sülhün yollarını müəyyən etmək üçün unikal imkandır.

Münaqişələr istixana effekti yaradan qaz emissiyalarını artıraraq ətraf mühiti məhv etməklə yanaşı, torpaq, su və havanı da çirkləndirir. Münaqişələr nəticəsində ekosistemin məhv edilməsi və ətraf mühitin çirklənməsi iqlim dəyişməsinə daha da gücləndirir və planeti qorumaq üçün göstərdiyimiz səyləri zəiflədir.

İqlim danışıqları hamını bir araya gətirməli, hər kəsin tam diqqət və əməkdaşlığı çərçivəsində aparılmalıdır.

Hər kəsi COP29-un keçirildiyi 1 ay ərzində COP Atəşkəs Çağırışına riayət etməyə səsləyirik!

Qoy COP Atəşkəs Çağırışı bəşər həmrəyliyinin simvoluna çevrilsin!

Hamı üçün daha təhlükəsiz, firavan və davamlı gələcək naminə birlik olaq!

Biz yalnız sülh və iqlim fəaliyyətinə üstünlük verməklə planetimizi gələcək nəsillər üçün qoruya bilərik!

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya coptruce@cop29.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilirlər.

Əlavə 3: COP29 Qlobal Enerji Saxlanıcı və Şəbəkələri Vədi

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

BMT Baş Assambleyasının 25 sentyabr 2015-ci il tarixli 70/1 sayılı “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi” başlıqlı Qətnaməsini, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasını (UNFCCC) və Paris Sazişini **xatırladaraq**;

Dünya icmalarının Paris Sazişinin məqsədinə, yəni qlobal orta temperaturu sənaye dövründən əvvəlki səviyyələrlə müqayisədə 2°C-dən xeyli aşağı saxlamağa və temperatur artımını 1,5°C ilə məhdudlaşdırmağa nail olmasına kömək etmək üçün 2030-cu ilə qədər qlobal istixana qazı (İXQ) emissiyalarında kəskin, sürətli və dayanıqlı azalmaların labüd olduğunu **qəbul edərək**;

Tərəfləri 2030-cu ilə kimi bərpa olunan enerji tutumunu qlobal miqyasda üç dəfə, enerji səmərəliliyinin qlobal orta illik nisbətini isə iki dəfə artıraraq, 2050-ci ildən əvvəl və ya 2050-ci ilin ortalarına qədər sıfır səviyyəli və aşağı karbonlu yanacaqlardan istifadə etməklə xalis sıfır emissiyalı enerji sistemlərinə keçidi sürətləndirərək, eləcə də sıfır səviyyəli və aşağı emissiyalı texnologiyaların inkişafına vüsət verərək qlobal səylərə öz milli mülahizələrinə uyğun, habelə Paris Sazişini və fərqli milli şərait, istiqamət və yanaşmaları nəzərə alaraq töhfə verməyə çağıran (BƏƏ Konsensusu çərçivəsində Paris Sazişinə əsasən keçirilmiş) Birinci Qlobal Baxış sənədinin (Qərar № 1/CMA5. Paraqraf 28) nəticələrini **xatırlayaraq**;

2030-cu ilə kimi bərpa olunan enerji tutumunun qlobal miqyasda üç dəfə, enerji səmərəliliyinin qlobal orta illik nisbətini isə iki dəfə artırılması, eləcə də aşağı emissiyalı və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların inkişaf etdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən qlobal səyləri **qəbul edərək** və bu məqsədlərə nail olmaq üçün etibarlı enerji saxlanıcı və şəbəkə infrastrukturunun yaradılmasında, habelə enerji təhlükəsizliyi baxımından enerji şəbəkələrinin sabitliyi, inteqrasiyası və iqlimə davamlılığının təmin edilməsində bu vədin müddələrinin mühüm rol oynadığını qəbul edərək;

İqlimə davamlı və dekarbonizasiya edilmiş qlobal enerji sistemlərinin yaradılması üçün həm enerji saxlanıcı, həm də şəbəkə infrastrukturunun vacib olduğunu, enerji saxlanıcı texnologiyaları sayəsində enerji şəbəkələrinin müxtəlif bərpa olunan enerji mənbələri ilə inteqrasiya olma imkanının artdığını, şəbəkədən istifadənin optimallaşdığını, enerji təchizatının sabitləşdiyini və enerji təhlükəsizliyinin gücləndiyini, eləcə də daha çox enerji saxlanıcı texnologiyalarının quraşdırılması və səmərəliliyinin artırılması üçün şəbəkələrin genişləndirilməsi və modernləşdirilməsinin labüd olduğunu **qəbul edərək**;

Artan enerji tələbatını, o cümlədən maksimal enerji yükləməni səmərəli şəkildə idarə etmək və müxtəlif bərpa olunan enerji mənbələri, eləcə də az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji istehsalının sürətlə artan paylarının effektiv inteqrasiyası üçün daha sərfəli elektrik şəbəkəsi infrastrukturunun quraşdırılması və ümumi şəbəkə dayanıqlılığı, səmərəliliyi və çevikliyinin artırılmasının labüd olduğunu **qəbul edərək**;

Batareya və digər enerji saxlanıcı texnologiyalarının enerjinin şəbəkə etibarlılığını müxtəlif üsullarla və iqtisadi cəhətdən sərfəli şəkildə, o cümlədən (1) bərpa olunan enerji mənbələrinin müxtəlifliyini tənzimləməklə, (2) şəbəkə sıxlığını azaltmaqla və eyni zamanda, (3) gərginlik və tezlik idarəetməsi kimi xidmətlər göstərməklə dəstəkləyə biləcəyini, həmçinin bərpa olunan enerji mənbələrinin (qlobal miqyasda “xalis sıfır” səviyyəli emissiyaları təmin edən) etibarlı, çevik və yüksək inteqrasiya olunmuş enerji sistemlərinə töhfə vermək potensialını artırma biləcəyini, eləcə də enerji saxlanıcı sistemləri ilə günəş enerjisi kimi paylanmış enerji resurslarının dekarbonizasiya, davamlılıq və təcrid olunmuş ərazilərin elektrifikasiyasını dəstəklədiyini vurğulayan Beynəlxalq Enerji Agentliyi (BEA/IEA) və Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyinin (BBOEA/IRENA) araşdırma nəticələrini **qəbul edərək**;

Son 15 ildə batareya qiymətlərinin 90%-dən çox azalmasını **qəbul edərək**;

Elektrifikasiya, bərpa olunan və az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji istehsalının sürətlənməsi fonunda artan və paylanmış BOE (bərpa olunan enerji) istehsalını inteqrasiya etmək üçün enerji şəbəkələri və daxili birləşmələrin (birləşdirilmiş enerji sistemlərinin) vacib rol oynayacağını **qeyd edərək**;

Ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbələrinin inteqrasiyası, enerjinin etibarlı və davamlı istehsalı, optimal sistem inteqrasiyası və təklif-tələb dəyişikliklərini idarə etməklə enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi üçün güclü, çevik və müasir şəbəkə infrastrukturuna ehtiyac olduğunu **vurğulayaraq**;

Ən son çoxtərəfli səyləri, o cümlədən Böyük Yeddilik (G7) və Böyük İyirmilik (G20) 2030-cu ilə qədər enerji sektorunda 2022-ci il səviyyəsindən altı dəfə çox, yəni 1,500 qiqavat enerji saxlanıcı tutumuna nail olmaq öhdəliklərini **qeyd edərək**;

Bu onilliyin sonuna qədər 650 qiqavata qədər artımı ehtiva edən cari qlobal enerji saxlanıcı proqnozları ilə bu göstəricinin 1,500 qiqavata çatdırılmasını nəzərdə tutan daha ambisiyalı hədəf arasındakı fərq **qəbul edərək**;

Elektrik şəbəkəsində şəbəkə infrastrukturunun genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi, qabaqcıl şəbəkə texnologiyalarının tətbiqi, eləcə də ekoloji və yerli perspektivləri nəzərə alaraq layihələrin icazə və planlaşdırılmasının təkmilləşdirilməsi kimi müdaxilələrin qarşısından gələn illərdə ölkələrin bərpa olunan enerjini üç dəfə artıraraq lazımı enerjini təmin etmək qabiliyyəti üçün vacib olduğunu **nəzərə alaraq**;

Qadın, yerli icma, köklü xalq və gənclərin dayanıqlı inkişaf və enerji saxlanıcı üsulları və şəbəkələrinin tətbiqində mühüm rolu və xüsusi yanaşmalarını qeyd edərək onların tam və bərabər şəkildə iştirakının fəal şəkildə təşviq edilməsinin iqlim fəaliyyətinin əsas hissəsi olduğunu **qeyd edərək**;

Bu bəyannaməyə müvafiq olaraq koordinasiyalı beynəlxalq fəaliyyətləri təşviq etmək və işlərin gedişatını nəzərdən keçirmək üçün mövcud beynəlxalq təşəbbüs və təşkilatlardan faydalanmağın əhəmiyyətini **qeyd edərək**;

2030-cu ilə qədər qlobal enerji sektorunda enerji saxlanıcı tutumunu 2022-ci il səviyyəsindən altı dəfə çox, yəni 1,500 qiqavata çatdırmaq üçün kollektiv məqsədə sadıqlıq nümayiş etdirir və bu məqsədə doğru səyləri aşağıdakı tədbirlər

vasitəsilə artırmağı **öhdəmişə** götürürük:

1. Enerji saxlanıcı texnologiyalarının tətbiqini asanlaşdırmaq və enerji saxlanıcı hədəfini dəstəkləyən, eləcə də bu xüsusda layihələrin qarşılaşdığı maneələri, o cümlədən iqtisadi vergitutmanı aradan qaldırmaq siyasət və normativ-hüquqi bazaların yaradılması;
2. Enerji saxlanıcı texnologiyalarını şəbəkənin təkmilləşdirilməsi və davamlılığının vacib komponenti kimi nəzərə almaq, bu texnologiyaların elektrik şəbəkəsinin planlaşdırılması və əməliyyatlarına inteqrasiyasını asanlaşdırmaq, eləcə də ucqar və ada ərazilər yerli icmaların ehtiyaclarını ödəmək üçün müstəqil enerji saxlanıcı həllərinin rolunu vurğulamaq;
3. Müxtəlif ölçülü enerji sistemlərində fərqli enerji saxlanıcı variantlarını uyğun şəkildə inteqrasiya etmək və şəbəkələrin balanslaşdırılması və sabitləşdirilməsi, o cümlədən tezliklərin sabitliyi üçün digər strategiyalarla yanaşı inteqrasiya olunmuş enerji sistemlərinin planlaşdırılmasında ölkə və regionların imkanlarını gücləndirmək;
4. Texnologiyaların inkişafını və tətbiqini təşviq edərək enerji saxlanıcı səmərəliliyini artırmaq və xərcləri azaltmaq məqsədilə texnologiyaların təkmilləşdirilməsi və toplanan təcrübədən yararlanmaq, eləcə də enerji batareyası, hidro-akkumulyativ elektrik saxlama, mexaniki enerji (məsələn, cazibə enerjisi) saxlama sistemləri, ekoloji cəhətdən təmiz və dayanıqlı mayelər, həmçinin qazlar (uzunmüddətli enerji saxlama üçün hidrogen də daxil olmaqla) və termal saxlama sistemləri kimi geniş çeşidli saxlama texnologiyalarından istifadəni dəstəkləmək, texnoloji müxtəlifliyi artırmaq və təchizat zəncirinin davamlılığını gücləndirmək;
5. Enerji saxlanıcı texnologiyaları və həllərinin inkişafı və tətbiqinə investisiya yatırımı təşviq etmək;
6. Enerjinin saxlanıcı, xüsusilə enerji batareyası üçün alternativ, dayanıqlı və qiymət rəqabətində davamlı kimyəvi tərkib hissələri və materiallar da daxil olmaqla, lazım olan material və komponentlərin müxtəlif, dayanıqlı, təhlükəsiz və şəffaf təchizat proseslərini təşviq etmək, həmçinin enerji və xüsusən də batareya sistemlərinin yararlı olduğu müddət ərzində resurs səmərəliliyi və dövretməni təşviq etmək;
7. Batareyaların dizaynı və iş rejimi üzrə standartlaşmanı təşviq etmək, bunun nəticəsində təkrar istifadə və təkrar emalın asanlaşması ilə yanaşı, şəbəkə sabitliyi xidmətlərini təmin etmək;
8. Bazarın inkişafı, standartlar, dayanıqlı təchizat zəncirləri və genişmiqyaslı maliyyələşmənin təmin edilməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək;
9. Enerji saxlanıcı sahəsinin rol və faydaları haqqında sosial məlumatlılığı artırmaq, eləcə də bu sahədə təhsil, təlim və iş imkanlarının genişləndirmək;
10. Enerji saxlanıcı təşəbbüslərində qadın, köklü xalq, yerli icma və gənclərin bərabərhüquqlu və fəal iştirakı, liderliyi və bu sahədə təlim imkanlarını asanlaşdırmaq;
11. Enerji saxlanıcı texnologiyalarının hazırlanmasını və tətbiqini sürətləndirmək üçün özəl sektor və maliyyə qurumları, o cümlədən xeyriyyə fondlarının imkanlarından fəal şəkildə istifadə etmək və onları bu proseslərə cəlb etmək.

2050-ci ilə qədər “sıfır emissiya” hədəfinə uyğunlaşmaq üçün IEA-nın 2040-cı ilə qədər 65 milyon kilometr uzunluğunda elektrik şəbəkəsini əlavə və ya təmir etmək lazım olduğunu vurğulamasını nəzərə alaraq, biz 2030-cu ilə qədər global miqyasda 25 milyon kilometr uzunluğunda elektrik şəbəkəsini əlavə və ya təmir etməklə şəbəkə tutumunu artırmaq öhdəliyini götürür və elektrik şəbəkəsi infrastrukturunu gücləndirmək məqsədilə aşağıdakı tədbirləri həyata keçiririk:

Şəbəkə investisiyalarının artırılması: 2030-cu ilə qədər global şəbəkə investisiyalarını təxminən iki dəfə artırmaq zərurətini xatırlayaraq, ekoloji cəhətdən təmiz enerji keçidini dəstəkləmək və 2050-ci ilə qədər global “xalis sıfır emissiya” hədəfinə köməklik göstərmək üçün şəbəkə investisiyalarını əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq:

1. **İnfrastrukturun müasirləşdirilməsi və genişləndirilməsi:** Elektrik şəbəkələrinin bahalı və lazımsız genişləndirilməsindən qaçınmaq üçün batareyalardan strateji istifadə edərək, mövcud infrastrukturun enerji ötürmə və paylama qabiliyyətini artırmaq və şəbəkə təkmilləşdirici texnologiyalardan istifadə etmək;
2. **Maneələrin aradan qaldırılması:** Şəbəkə investisiyaları ilə bağlı çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün planlaşdırma, maliyyələşdirmə, tənzimləyici məsələlər xüsusunda stimullaşdırıcı vasitələr, rəqəmsallaşdırma, təchizat prosesləri və potensial artımı ilə bağlı problemləri həll etmək üçün müvafiq siyasətlər hazırlamaq;
3. **Bərpa olunan enerji resurslarının inteqrasiyasına dəstək göstərilməsi:** Sayı artmaqda olan bərpa olunan və az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji layihələrini ehtiva edə biləcək şəbəkə infrastrukturunu təşviq etməklə, şəbəkəyə qoşulmağı gözləyən layihələrin sayını azaltmaq;
4. **Regional inteqrasiyanın təşviq olunması:** Enerji təhlükəsizliyi və dayanıqlılığını artırmaq, ekoloji cəhətdən təmiz enerjiyə çıxışı təkmilləşdirmək və hasilat miqyasının artımı ilə şərtləndirilən iqtisadiyyat vasitəsilə səmərəliliyi yüksəltmək üçün ölkələr arasında və regional səviyyədə elektrik sistemlərini inteqrasiya etmək;
5. **Qabaqcıl texnologiyalara investisiya yatırımı:** Elektrik enerjisi itkilərini azaltmaq və müxtəlif bərpa olunan, eyni zamanda aşağı emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerjinin inteqrasiyasını dəstəkləmək məqsədilə yüksək gərginlikli daimi cərəyan (HVDC) transmissiyası sahəsinə investisiya yatırımı artırmaq;
6. **Beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi:** Beynəlxalq maliyyə qurumları, dövlət və özəl sektor nümayəndələri və digər müvafiq maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq etməklə, transsərhəd daxili birləşmələr (birləşdirilmiş enerji sistemləri) də daxil olmaqla ciddi maneələri aradan qaldırmaq və şəbəkənin modernləşdirilməsinə təkan vermək;
7. **Sosial məlumatlılıq və bacarıqların təşviqi:** Enerji şəbəkələrinin rol və faydaları haqqında sosial məlumatlılığı artırmaqla yanaşı, bu sahədə təhsil, təlim və iş imkanlarının genişləndirmək.

Biz birlik nümayiş etdirərək enerji saxlanc və enerji bklri üzrə fəaliyyəti bu Vd çərçivəsində qlobal enerji sisteminin təməl sütunlarından birinə çevirmək zmindyik. Bu, iqlim dəyişmələri ilə mübarizəyə, eləcə də ədalətli və inklüziv enerji keçidi sahəsində irəliləyişə töhfə verəcək. Bundan əlavə, biz Qlobal Enerji Saxlanc v bklri Vdinin icrası istiqamətində işlərin gedişatını xüsusi grlrd, o cümlədən BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə riv Konvensiyasının növbəti Tərəflər Konfranslarında təşkil olunan toplantılarda, habelə hesabat və məlumatların mütəmadi mübadiləsi vasitəsilə qiymətləndirmək niyyətindəyik.

Digər dövlət və maraqlı tərəfləri də Qlobal Enerji Saxlanc v bklr Vdin qoşulmağa dəvət edirik.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu Vədi hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya storageandgrids@cop29.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilərlər.

Əlavə 4: COP29 Yaşıl Enerji Vədi: Yaşıl Enerji Zonaları və Dəhlizləri

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

COP28 Qlobal Bərpa Olunan Enerji Resursları və Enerji Səmərəliliyi Vədini imzalayan hökumətlərin 2030-cu ilə qədər bərpa olunan qlobal enerjinin qoyuluş gücünü üç dəfə artıraraq ən azı 11,000 qiqavata (GW) çatdırmaq üçün birgə çalışmaq, habelə müxtəlif başlanğıc mövqeləri və milli şəraitlər nəzərə alınmaqla, 2030-cu ilə qədər enerji səmərəliliyinin qlobal orta illik artım dərəcəsini hər il birgə səylər çərçivəsində iki dəfə çoxaldaraq təxminən 2%-dən 4%-ə qədər yüksəltmək və siyasi kursların müəyyənləşdirilməsi, planlaşdırma və əsas investisiya qərarlarının təməlinə enerji səmərəliliyi “ilk yanacaq” kimi prioritetləşdirmək öhdəliklərini, eləcə də Paris Sazişi çərçivəsində həyata keçirilmiş Birinci Qlobal Baxış prosesinin yekun sənədində enerji sistemlərində qazıntı yanacaqdan istifadənin əvəzlənməsi prosesinə ədalətli, nizamlı və bərabərhüquqlu keçid üzrə qlobal səylərə töhfə vermək üçün Tərəflərə edilən çağırışı **xatırladaraq**;

Bərpa olunan enerji resurslarının zənginliyini, eləcə də milli sərhədlər daxilində və onun hüdudlarından kənardakı istehlak mərkəzlərindən uzaq ərazilərdə bərpa olunan enerji mənbələri və az emissiyalı / ekoloji cəhətdən təmiz enerji istehsalı potensialının yüksək mövcudluğunu, habelə həm region daxilində, həm də regionlar arasında daha böyük elektrik şəbəkələrinin üstünlüklərindən faydalanmağın əlverişli olduğunu **qəbul edərək** və Yüksək Gərginlikli Daimi Cərəyan (HVDC) xətlərindəki təkmilləşdirilmələrin elektrik enerjisinin uzun məsafələrə minimal itkilərlə və həm səmərəli, həm də təhlükəsiz şəkildə ötürülməsinə imkan yaratdığını qəbul edərək,

Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) üzrə öhdəliyimizi, xüsusən də DİM 7 (Sərfəli və Təmiz Enerji) və DİM 13 (İqlim Dəyişikliklərinə qarşı Mübarizə) öhdəliklərimizi **xatırlayaraq**;

Elektrik enerjisi sistemlərini bir-birinə qoşmaqla enerji keçidlərini və dayanıqlı inkişafı təmin etmək üçün yaşıl enerji dəhlizlərinin bir vasitə kimi **qəbul edərək** və bir çox mövcud və planlaşdırılmış daxili qoşulma (enerji sistemlərinin birləşdirilməsi) layihələrinin elektrik sistemində bərpa olunan və az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji payının artırılmasına yönəldiyini nəzərə alaraq;

Yaşıl enerji üzrə zonaların bərpa olunan və az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji istehsalının səmərəliliyinin artırılmasında, qazıntı yanacağından asılılığı, eləcə də İXQ emissiyalarının azaldılmasında və ekoloji cəhətdən təmiz enerji layihələrini inkişaf etdirmək, o cümlədən atmosfərdən karbon dioksid və digər İXQ qazlarının kənarlaşdırılması və bu qaz emissiyalarının azaldılması məqsədilə istifadə olunan texnologiyalar vasitəsilə ətraf mühitə təsirlərin azaldılmasında əsas rolunu **qəbul edərək**;

Yaşıl enerji zonalarının məqsədyönlü təşviqlər və siyasətlər vasitəsilə investisiyaları cəlb etmək, yaşıl sənayenin inkişafını təşviq etmək, iş yerləri yaratmaq və yaşıl sənaye parklarının və karbonsuzlaşdırılmış sektorların (məsələn, nəqliyyat və ekoturizm) inkişafı vasitəsilə davamlı iqtisadi artımı stimullaşdırmaq üçün bərpa olunan və aşağı karbonlu/ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbələrindən istifadə edən strateji zonalar olduğunu **qeyd edərək**;

İqlim dəyişmələri ilə mübarizə aparmaq, iqtisadi artımın və enerji təhlükəsizliyinin təşviqi və yerli icmaların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması məqsədilə yaşıl enerji zonalarının təşviqini aşağıdakılarla öhdəmizə götürürük:

1. Təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadənin təşviqi: İnfrastrukturun genişlənməsi ilə əlaqədar yaranan ekoloji təsirləri minimuma endirməklə, ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbələrindən istifadə etmək;
2. Investisiyaların və iqtisadi effektivliyin stimullaşdırılması: Yaşıl enerji zonalarına investisiya cəlb edən və dayanıqlı enerji layihələrinin rəqabət qabiliyyətini gücləndirən siyasət və stimullaşdırıcı tədbirləri təşviq etmək;

3. Dayanıqlı iqtisadi artım və yeni iş yerlərinin açılması: İcmaları planlaşdırma və qərarvermə proseslərinə cəlb etməklə yanaşı, iqtisadi inkişafa təkan vermək və yeni iş yerləri açmaq üçün yaşıl enerji zonalarının potensialını maksimum artırmaq. Bununla yanaşı, istehsal klasterləri və eko-sənaye parklarının inkişafını dəstəkləmək və ekoturizmi təşviq etmək;
4. İnfrastruktur və geniş enerji səmərəliliyi təbiiqlərinin inkişaf etdirilməsi: Həm dayanıqlı enerji layihələri, həm də yerli icmaları dəstəkləyən infrastrukturunu inkişaf etdirmək: yollar, şəbəkə bağlantıları və enerji saxlama üsullarının təkmilləşdirilməsi, eləcə də bərpa olunan enerji mənbələrinin faydalarını maksimuma çatdıran enerji səmərəliliyi təbiiqlərinin həyata keçirmək.

Yaşıl enerji dəhlizlərinin təşviqini aşağıda göstərilən vahid yanaşma çərçivəsində **öhdəmizə götürürük:**

1. Regional əməkdaşlıq və siyasi çərçivə: Elektrik enerjisi əlaqəsinin sürətləndirilməsi üçün regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi. Regional əməkdaşlıq elektrik enerjisinin ötürülməsi üçün bərpa olunan və az emissiyalı/ekoloji cəhətdən təmiz enerji və transsərhəd əməkdaşlığın şəbəkəyə inteqrasiyasını stimullaşdıran uyğunlaşdırılmış siyasətlər, müvafiq təşkilatı və tənzimləyici çərçivələrin birgə inkişafını təşviq etmək;
2. İnstitusional çərçivə: Lazım gəldikdə, müvafiq sahələr üzrə maraqlı tərəflərin əməkdaşlığı üçün çoxtərəfli platformaların yaradılması və ya genişləndirilməsi: zəruri modelləşdirmə, texniki-iqtisadi əsaslandırma üçün ümumi metodologiyanın hazırlanması, eləcə də məlumatların şəffaflıq və etibarlılığının təmin edilməsi;
3. İnfrastruktur əsasları: Regional infrastrukturun planlaşdırılması və müvafiq dayanıqlılıq parametrləri, həmçinin bərpa olunan və az emissiya/ekoloji cəhətdən təmiz enerji istehsalını şəbəkəyə qoşmaq üçün şəffaf proses də daxil olmaqla, ən ucuz enerji modelləşdirmə yanaşmalarını təşviq etmək;
4. Maliyyənin başladılması: Submilli, milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə investisiyaları asanlaşdırmaq üçün dövlət və özəl sektor qurumları, eləcə də xeyriyyə təşkilatları ilə tərəfdaşlıq: təşəbbüslərin iqtisadi cəhətdən səmərəli olmasını təmin etmək məqsədilə müvafiq maliyyə çərçivələrini yaratmaq;
5. Tənzimləyici çərçivə: Lazım gəldikdə, enerji sistemlərinin birləşdirilməsi, təhlükəsiz və çevik əməliyyatlara təkan verilməsi və çevik tələbatın stimullaşdırılması üçün şəbəkə məəcəllələrinin harmonizasiyası istiqamətində irəliləyişin əldə edilməsi. İkitərəfli və çoxtərəfli transsərhəd elektrik enerjisi ticarəti üzrə tədbirləri elektrik sistemlərinin dayanıqlılığını gücləndirməklə, çevik və ucuz elektrik enerjisi ticarətini vurğulayan uyğunlaşdırılmış və əlaqələndirilmiş prosedurlar vasitəsilə aktivləşdirmək;
6. Şəffaf satınalma mexanizmləri: Lazımı transsərhəd və daxili infrastrukturun reallaşdırılması üçün ədalətli, açıq və şəffaf satınalma mexanizmlərinin təşviqi və podratçıların sosial-ekoloji aspektlərin həllinə xüsusi diqqət yetirməyə sövq olunması.

Bu Vəd sayəsində regional əməkdaşlığı, davamlı investisiyaları və infrastrukturun inkişafını təşviq etmək üçün davam edən səylərimizi birləşdirmək və inkişaf etdirməyə sadıq. Maraqlı tərəflərlə, xüsusən də yeni infrastruktur layihələrindən təsirlənən icmalarla inklüziv məsləhətləşmələr aparmaq niyyətindəyik. Bundan əlavə, yaşıl enerji vədinin həyata keçirilməsindəki irəliləyişi xüsusi iclaslarda, o cümlədən BMT-nin gələcək iqlim dəyişikliyi konfranslarında nəzərdən keçirmək niyyətindəyik, eləcə də Beynəlxalq Enerji Agentliyi (IEA) və Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyindən (IRENA) müvafiq hesabatlarında bu Vəd daxilində əldə edilmiş irəliləyiş haqqında məlumatları əks etdirmələrini sorğu edəcəyik.

Bu kollektiv səyahət bizi iqlimə davamlı, ədalətli, dayanıqlı və təmiz enerji gələcəyinə aparacaq və biz digər dövlətləri və maraqlı tərəfləri Yaşıl Enerji Vədi: Yaşıl Enerji Zonaları və Dəhlizlərinə qoşulmağa çağırırıq.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu Vədi hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya zonesandcorridors@cop29.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilərlər.

Əlavə 5: Hidrogen haqqında COP29 Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

İqlim dəyişmələri problemini təcili həll etmək və Paris Sazişinin məqsədlərinə nail olmaq, xüsusilə də temperatur artımını sənaye dövründən əvvəlki səviyyələrlə müqayisədə 1,5°C-ə qədər məhdudlaşdırmaq və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DİM) çatmaq üzrə öhdəliklərimiz çərçivəsində **birləşərək**;

Xüsusilə DİM7 çərçivəsində hər kəs üçün əlverişli, etibarlı, dayanıqlı və müasir enerjiyə çıxışın təmin edilməsi məqsədini **xatırladaraq**;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 28-ci sessiyası (Dubay, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri), Böyük Yeddilik (Turin, İtaliya) və Böyük İyirmiliyin (Yeni Dehli, Hindistan) nəticələrinin yaratdığı bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı və aşağı karbonlu hidrogen, eləcə də onun törəmələrinin qlobal ekoloji cəhətdən təmiz enerji keçidinin sürətləndirilməsindəki rolunu qəbul edən müsbət irəliləyişi **qəbul edərək**;

Hökumətlər və özəl sektorun bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinin istifadəsini təşviq etmək üçün ilk addımlar atmasına baxmayaraq, bu addımların qlobal iqlim məqsədləri ilə uyğunlaşmaq üçün kifayət etməməsi səbəbi ilə yaranan **narahatlıqları ifadə edərək**;

IRENA və BEA-nın proqnozlarına görə, hazırda bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı və aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinin bir milyon tondan az (Mt) miqdarda mövcud olduğunu, eyni zamanda, qlobal miqyasda 95 Mt hidrogenin il ərzində 900 Mt-dan çox CO₂ tullantısı ilə nəticələnən aşınmaz mədən yanacağından istehsal edildiyini **qeyd edərək**;

BƏƏ Konsensusu çərçivəsində Paris Sazişinə əsasən keçirilən Birinci Qlobal Baxışın nəticələrini, xüsusilə 1/CMA.5 qərarı, eləcə də 27, 28 və 29-cu bəndləri **əsas götürərək**, 1,5°C hədəfinə uyğun olaraq istixana qazı (İXQ) emissiyalarında kəskin, sürətli və dayanıqlı azalmaların zəruri olduğunu vurğulayaraq və hökumətləri sıfır və aşağı emissiyalı texnologiyalar, bununla yanaşı, bərpa olunan enerji, nüvə, eləcə də istixana qazlarının çıxarılması və bu qaz emissiyalarının azaldılması məqsədilə istifadə olunan texnologiyaların inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş müxtəlif qlobal səylərə töhfə verməyə çağıraraq;

Bərpa olunan, təmiz/sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinin bu məqsədlərə çatmaqda oynaya biləcəyi unikal rolunu **vurğulayaraq**, bərpa olunan enerjinin inteqrasiyasını asanlaşdırmaq, xüsusilə karbon emissiyalarını azaltmaqda daha çox çətinliklərlə üzləşən sahələrdə təmiz enerji keçidini dəstəkləyərək, iqtisadi imkanlar və infrastrukturun inkişafını təşviq edərək, eləcə də ədalətli və bərabər keçidi asanlaşdırmaq, həmçinin qlobal iqlim məqsədlərinə uyğunlaşmaqla qeyri-karbon emissiyaları, xüsusilə də metan daxil olmaqla istixana qazı (İXQ) emissiyalarını azaldaraq;

Hidrogen irəliləyişi sənədi və tərəfdaş təşəbbüsləri kimi mövcud beynəlxalq səylərdən faydalanmağın, o cümlədən əlaqələndirilmiş beynəlxalq fəaliyyətin inkişafına köməklik göstərmək və bu Bəyannaməyə uyğun olaraq irəliləyişi nəzərdən keçirməklə öhdəliklərimizi inkişaf etdirməyin vacibliyini **qeyd edərək**;

Biz, yəni bəyannaməni təsdiq edən tərəflər, aşağıdakılarla bağlı öhdəliyimizi bəyan edirik:

Birlikdə bərpa olunan təmiz/sıfır emissiyalı və aşağı karbonlu hidrogen istehsalını və tətbiqini artırmalı, mənbədə azaldılmamış qazıntı yanacaq növlərindən istehsal olunan hidrogenin dekarbonizasiyasını sürətləndirməliyik. Burada məqsəd enerji keçidlərini asanlaşdırmaq və hidrogen istehsalı nəticəsində yaranan İXQ emissiyalarını demək olar ki, sıfıra endirməkdir. Biz milli şəraiti nəzərə alacaq və əsas diqqəti dekarbonizasiyası çətin olan son istehlak sektorlarına yönəldəcəyik.

Biz aşağıdakı qaydada bu öhdəliyi yerinə yetirmək üçün kollektiv və fərdi səyləri gücləndirməyin zəruriliyini vurğulayırıq:

Bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı və aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinə olan **tələbi stimullaşdırmaq**, o cümlədən hədəf, stimula, mandat, dövlət satınalma təşəbbüsləri və ictimai-özəl tərəfdaşlıqlar kimi tələbat tərəfi tədbirlərinin tətbiq edilməsi vasitəsilə xüsusi dekarbonizasiyası çətin olan son istehlak sektorlarında tətbiqi təşviq etməklə;

Müvafiq normativ-hüquqi baza və vasitələrin uyğunluğu, ardıcılığı, şəffaflığı, dayanıqlılığı və qarşılıqlı fəaliyyətinin tətbiq edilməsi üzrə davamlı beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində **sertifikatlaşdırma sxemlərinin qarşılıqlı tanınması prosesini dəstəkləmək üçün qlobal standartların hazırlanmasını sürətləndirərək**, o cümlədən karbon intensivliyini sübut etmək məqsədilə qlobal səviyyədə tanınan standartların qəbul edərək və ya onlara uyğunluğu nəzərə almaqla;

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə bərpa olunan, təmiz/sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinə dəyər zənciri boyu investisiya yatırımı sürətləndirmək məqsədilə effektiv, səmərəli və ölçülə bilən vasitələrin yerləşdirilməsi üçün **maliyyə və texniki dəstəyi verərək**;

Ədalətli enerji keçidlərini təşviq etmək və sənaye işçi qüvvəsinin bilik və bacarıqlarının yenidən inkişafını dəstəkləmək, keyfiyyətli iş yerlərini açmaq və yeni iqtisadi imkanlar yaratmaq üçün siyasətçilərə zəruri məlumatlar təqdim edərək, yaşıl sənayeləşmə və sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədilə, xüsusilə inkişaf edən bazar və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatdakı ədalətli keçidlərin təhlükəsiz, inklüziv və ədalətli şəkildə həyata keçirilməsini asanlaşdıraraq, eyni zamanda bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz, sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinin artırılmasını təmin etməklə **potensial quruculuğunu həyata keçirmək**;

İnfrastruktur və daha geniş təchizat zənciri də daxil olmaqla, transsərhəd dəyər zəncirlərinin inkişafını dəstəkləməklə, bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinə beynəlxalq bazara yol açmaq məqsədilə səviyyəli oyun sahəsini həyata keçirmək üçün beynəlxalq əməkdaşlıq və ictimai-özəl tərəfdaşlıq vasitəsilə **qlobal ticarəti irəliyə apararaq**;

Davamlı yenilikləri və ən yaxşı təcrübələrin paylaşılmasını dəstəkləmək, digər hökumətlər və maraqlı tərəflərlə birlikdə çalışmaq və hidrogen nümayişi layihələrinin yüksək dəyərli son istifadə sektorları üzrə sayını və coğrafi bölgüsünü artırmaq məqsədilə bərpa olunan, təmiz/sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen dəyər zənciri üzrə **tədqiqat, inkişaf və nümayiş (RD&D), eləcə də bilik mübadiləsinə sərmayə qoyaraq**;

İqlim və ekoloji məsuliyyəti təşviq etmək və hidrogenin dayanıqlılıq aspektləri ilə fəal şəkildə məşğul olaraq, hidrogen dəyər zənciri boyu sistemlərin iqlim üçün maksimum dərəcədə faydalı olmasını təmin etmək məqsədilə tədbirlər görərək, həmçinin hidrogen istehsalı və istifadəsi ilə bağlı istixana qazı emissiyalarını minimuma endirərək, dəyər zənciri boyunca enerji və hidrogen itkilərini azaldaraq və hava keyfiyyətinə, su resurslarına, eyni zamanda torpaq istifadəsinə mümkün təsirləri azaldaraq;

Bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz, sıfır emissiyalı, eləcə də aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələrinin müvafiq və mümkün olduğu hallarda, eləcə də milli şəraitləri nəzərə alaraq, **milli iqlim və enerji planlarına inteqrasiyasını təşviq edərək**;

Bu Bəyannamə bərpa olunan, ekoloji cəhətdən təmiz/sıfır emissiyalı və aşağı karbonlu hidrogen və onun törəmələri üzrə qlobal gündəliyi təkmilləşdirmək məqsədilə birgə niyyətimizi təmsil edir. İqlim öhdəliklərimizi diqqətdə saxlayaraq hər kəs üçün dayanıqlı, ədalətli və bərabər enerji keçidlərini təmin etmək üçün çalışırıq.

Kollektiv söylərimiz çərçivəsində irəliləyişi müzakirə etmək məqsədilə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 30-cu sessiyasında yenidən toplaşmağı öhdəmizə götürürük.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu Vədi hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya hidrogen@cop29.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilərlər.

Əlavə 6: Yaşıl Rəqəmsal Fəaliyyət haqqında COP29 Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları, akademiya və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

İqlim dəyişmələrini yumşaltmaq və ona uyğunlaşmaq zərurətini, bu məqsədlərə çatmaqda rəqəmsal texnologiyaların əhəmiyyətli rolunu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının (UNFCCC), eləcə də Paris Sazişi, 2030-cu il Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi və Gələcək Paktının məqsədini **qəbul edərək**;

Rəqəmsal innovasiyaların müxtəlif iqtisadi sahələr üzrə İXQ emissiyalarının azaldılması və iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşma zamanı düzgün istifadə və idarə olunduqda təkanverici və sistemli təsirə malik ola biləcəyini **vurğulayaraq**;

Rəqəmsal texnologiyalar və əlaqəli vasitələr, cihazlar və infrastrukturun istismar müddətində yaranan mənfi iqlim təsirləri, xüsusən məlumat emalı mərkəzləri, süni intellektin inkişafı və tətbiqi sahələrində rəqəmsal sektorun enerji və su istehlakı, rəqəmsal alətlərin və cihazların istehsalı nəticəsində əmələ gələn karbon emissiyaları və çirklənmə, həmçinin köhnəlmiş rəqəmsal infrastrukturun dayanıqsız şəkildə utilizasiyasını **narahatlıqla qeyd edərək**;

İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları (İKT) sektorunun İXQ emissiyaları və enerji istehlakı ilə bağlı daha davamlı, texniki cəhətdən dəqiq və əhatəli məlumatların iqlim təsirlərini daha dəqiq qiymətləndirmək və effektiv iqlim hədəfləri müəyyən etmək istiqamətində irəliləyişimizi əhəmiyyətli dərəcədə artırma biləcəyini **qəbul edərək**;

Müxtəlif rəqəmsal bərabərsizliklərin ədalətli, inklüziv və rəqəmsal keçidlərin təmin edilməsində əsas maneələr olduğunu nəzərə almaqla yanaşı, rəqəmsal əlçatanlıq, bacarıqlar və resurslardakı bərabərsizliyin qlobal iqlim səylərinə mane olmaqla, qeyri-bərabərliyi kəskinləşdirə biləcəyini **vurğulayaraq**;

Dezinformasiya və yanlış məlumatların elmi biliklərin etibarlılığı, və iqlim dəyişmələrinin səbəbləri və potensial təsirləri ilə bağlı qlobal təsəvvürlərə, habelə bu təsirlərin qarşısını almaq və onlara qarşı mübarizə aparmaq məqsədilə ictimai maarifləndirmə, səfərbərlik və kollektiv fəaliyyətə olan mümkün təsirləri ilə bağlı **dərin narahatlığımızı ifadə edərək**;

Rəqəmsallaşmanın qlobal dayanıqlılıq üçün tam potensialından istifadə etmək məqsədilə mövcud bərabərsizliklərin aradan qaldırılmasının zərurətini **bir daha təsdiqləyərək**, hər kəsin yaşam tərzini asanlaşdıran rəqəmsal texnologiya və kommunikasiya şəbəkələrindən faydalanmasını təmin edərək və köklü xalqlar, yerli icmalar, qadınlar, uşaqlar, gənclər, o cümlədən fiziki məhdudiyətli şəxslər də daxil olmaqla heç kimin kənarında qalmamasını təmin edərək;

Hökumətlər, özəl sektor, elmi dairələr, texniki icmalar, vətəndaş cəmiyyəti və digər maraqlı tərəflər arasında daha güclü əməkdaşlığın əhəmiyyətini **vurğulayaraq**, onların vəzifə və öhdəliklərinə uyğun olaraq beynəlxalq təşkilatlar arasında sinerji yaradılmasının kollektiv fəaliyyət və gücləndirilmiş tərəfdaşlıqların iqlim fəaliyyəti üçün rəqəmsallaşmadan səmərəli şəkildə istifadə edilməsində vacib bir vasitə olduğunu qeyd edərək;

Öz müvafiq mandatlarımızı çərçivəsində aşağıdakı ümumi məqsədləri **təsdiqləyirik**:

- İqlim fəaliyyəti üçün rəqəmsal texnologiyalar və vasitələrdən yararlanmaq:** İXQ emissiyalarının azaldılması, sıfıra endirilməsi və enerji səmərəliliyinin artırılması məqsədilə dayanıqlı rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və tətbiqini təşviq etmək, eyni zamanda iqlimə davamlı icmaların dəstəklənməsi üçün UNFCCC Texnologiya Mexanizmi vasitəsilə bu texnologiyaların tətbiqini sürətləndirmək. Bundan əlavə, iqlim monitorinqi və proqnozlaşdırma sistemlərini gücləndirmək, mobil erkən xəbərdarlıq sistemləri daxil olmaqla, rəqəmsal texnologiyaların daha geniş istifadəsi vasitəsilə fəvqəladə vəziyyətlərə müdaxilə və hazırlıq bacarıqlarını artırmaq. Enerji modelləşdirilməsi və proqnozlaşdırma üçün rəqəmsal texnologiyaların inkişafını təşviq edərək, elektrik şəbəkələrinin iqlim dəyişmələrinin təsirlərinə daha davamlı olmasını təmin etmək və rəqəmsal həllər tətbiq edən ekoloji cəhətdən təmiz enerji təşəbbüslərinə dəstək vermək;
- Davamlı rəqəmsal infrastrukturun qurulması:** Mənfi şəraitdə kritik rəqəmsal sistemlərin davamlı funksionallığını təmin edərək iqlim dəyişmələri təsirlərinə qarşı davamlı rəqəmsal infrastrukturun layihələndirilməsinin əhəmiyyətini vurğulamaq,;
- Rəqəmsallaşmanın iqlim təsirlərinin yumşaldılması:** Xalis sıfır emissiya məqsədinə nail olmaq və rəqəmsal texnologiyaların resurs intensivliyini minimuma endirməyə töhfə vermək məqsədilə siyasət və texnologiyaları inkişaf etdirmək. Bura rəqəmsal infrastrukturun ekoloji cəhətdən təmiz enerji ilə təchiz edilməsi, enerjiyə qənaət təcrübələrinin təşviqi, rəqəmsal infrastruktur və təchizat zəncirlərində yerləşdirilmiş emissiyaların azaldılması, məhsulun istismar müddətinin uzadılması, təkrar emal və tullantıların idarə edilməsi üzrə e-sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, eyni zamanda, İKT-lərin iqlim təsirlərini ölçmək və rəqəmsal fəaliyyətlərin iqlimə təsirinə nəzarət etmək məqsədilə ölçü və indikatorların yaradılması da daxildir.
- Rəqəmsal inklüzivlik və məlumatlılığın təşviqi:** Ən az inkişaf etmiş ölkələr və inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri də daxil olmaqla, rəqəmsal texnologiyaların inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlim fəaliyyəti üçün əlçatanlığını təşviq etmək. Bu, xüsusilə gənclər və qadınlar üçün rəqəmsal bilik və bacarıqlar, eləcə də potensialın gücləndirilməsi təşəbbüslərinin dəstəklənməsini nəzərdə tutur. Startaplar, kiçik və orta sahibkarlar, həmçinin dayanıqlı rəqəmsal həllər üzərində işləyən tədqiqat institutlarına dəstək vermək və resurslar təmin etməklə yerli rəqəmsal ekosistemləri inkişaf etdirmək;
- Məlumat toplusuna əsaslanan qərar qəbul etmə prosesi:** Yaşıl rəqəmsal həllərin xalis iqlim təsirini qiymətləndirmək üçün qiymətləndirmə metodologiyalarını tətbiq etmək, iqlimlə bağlı məlumatları və enerji istehlakını standartlaşdırmaq və tənzimləmə uyğunluğunu, məlumatın keyfiyyətini və bütövlüyünü effektiv şəkildə izləmək;
- Dayanıqlı innovasiyanın gücləndirilməsi:** Mövcud iqlim vəsaitlərini təşviq etmək və bütün kanallarda innovasiya, tədqiqat və inkişaf, o cümlədən ekoloji cəhətdən dayanıqlı rəqəmsal texnologiyalar və davamlı infrastrukturun tətbiqinə investisiya yatırmaq, texnoloji inkişaf prosesindən əvvəl və proses boyu iqlim mülahizələrini inteqrasiya etmək məqsədilə sektorlar üzrə əməkdaşlığı təşviq etmək. İnnovasiyanı stimullaşdırmaq üçün əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasını vacibliyini qəbul etmək, eyni zamanda, rəqəmsal və yaşıl texnologiyaların geniş yayılmasını asanlaşdırmaq üçün birgə fəaliyyəti artırmaq. Əqli mülkiyyətin qorunması və qlobal iqlim məqsədlərinə töhfə verən texnologiyalara asan əlçatanlıq ehtiyacını nəzərə alan siyasətləri təşviq etmək;
- Dayanıqlı istehlak təcrübələrinin təşviqi:** İstehlakçılar arasında dayanıqlı rəqəmsal istehlak və təcrübələrə dair maariflənmə və təhsilə təşviq etmək;

8. **Ən yaxşı təcrübələrin paylaşılması prosesinin asanlaşdırılması:** İXQ emissiyalarını azaltmaq, o cümlədən uyğunlaşma və davamlılığını artırmaq məqsədilə rəqəmsal texnologiyalardan istifadə sahəsində ölkələr arasında həm yaxşı siyasət təcrübələri, həm də effektiv texnologiya tətbiqlərinin paylaşılmasını asanlaşdıran mövcud mexanizmlərdən yararlanmaq və yeni mexanizmlər inkişaf etdirərək tətbiq etmək. Bilik mübadiləsi üçün platformalar yaradaraq və beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirərək, uğurlu təşəbbüslərin, istər siyasət, istərsə də texnologiya sahəsində, müxtəlif kontekstlərə uyğunlaşdırılması və təkrarlanmasını təmin edə və bunun nəticəsində, iqlim və ətraf mühit hədəflərinə doğru qlobal irəliləyişi sürətləndirə bilərik.

İmplementasiya çərçivəsi

Bu məqsədləri həm rəqəmsal, həm də aşağı emissiyalı keçid yollarını əhatə edən siyasətlərə əlavə etməyi, rəqəmsal, enerji və iqlim siyasətləri və məqsədləri arasında qarşılıqlı dəstəyi təmin etməyi planlaşdırırıq. Buna uyğun olaraq, milli iqlim strategiyaları və siyasətlərinə rəqəmsal ekoloji dayanıqlılığın inteqrasiyası, ekoloji cəhətdən dayanıqlı rəqəmsal texnologiyalara investisiya yatırımı, rəqəmsal həllərin xalis müsbət təsirini göstərən elmi əsaslı metodlardan istifadə və ölkələrin texnologiya ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi, texnologiya fəaliyyət planları və İqlim Texnologiyaları Mərkəzi və Şəbəkəsi (CTCN) tərəfindən təqdim olunan texniki dəstək çərçivəsində rəqəmsal texnologiyaların iqlim həllərinin təminatçısı kimi rolunu gücləndirmək daxil olacaq ki, bu da Paris Sazişi çərçivəsində ölkələrin Milli Səviyyədə Təyin Edilmiş Töhfələr sənədlərinin (NDC) hazırlanması, yenilənməsi və həyata keçirilməsinə kömək edəcək.

Əməkdaşlıq

Zərurət yarandıqda, UNFCCC Texnologiya Mexanizmi və ITU Yaşıl Rəqəmsal Fəaliyyət təşəbbüsü vasitəsilə özəl sektor, vətəndaş cəmiyyəti və beynəlxalq təşkilatlar da daxil olmaqla, maraqlı tərəflərlə əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədilə iclaslar təşkil etməyi planlaşdırırıq.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya digitalisation@cop29.az e-poçt ünvanına müraciət edərək təsdiq edə bilərlər.

Əlavə 7: COP29 Üzvi Tullantılarda Metanın Azaldılması Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər;

2030-cu ilə qədər bütün müvafiq sektorlarda, əsasən də qazıntı yanacaq növündən əldə olunan enerji, kənd təsərrüfatı və tullantı sektorlarında metan tullantılarını 2020-ci il səviyyəsindən ən azı 30% endirməklə, Qlobal Metan Qiymətləndirməsi sənədində göstəriləyi kimi, dünyanın 2050-ci ilə qədər proqnozlaşdırılan qlobal istiləşmənin qarşısını ən azı 0,2°C almaq potensialına malik olduğunu və bunun qlobal orta temperaturun 1,5°C səviyyəsində saxlanılması baxımından mühüm addım olduğunu **qəbul edərək**;

Bunun davamı olaraq, bu cür azalmaların yer səthinə yaxın ozon qatının çirklənməsi və artan temperaturun təsirlərini minimuma endirərək biomüxtəlifliyi qorumaqla yanaşı, həm də sağlamlıq, təbiət, canlılar və iqtisadi baxımından çox faydalı ola biləcəyini, buna görə də hər il təxminən 255,000 vaxtından əvvəl ölüm, 775,000 astma ilə bağlı hospitalizasiya, həddindən artıq istilər səbəbindən 73 milyard saatlıq əmək məhsuldarlığının itirilməsi və kənd təsərrüfatı sektorunda əhəmiyyətli məhsul itkilərinin qarşısını ala biləcəyini **qəbul edərək**;

Tullantı sektorunda metan emissiyalarının ilk növbədə poliqon, açıq tullantı sahələri və çirkab sularında üzvi tullantıların parçalanması nəticəsində yaranan və bütün antropogen metan emissiyalarının təxminən 20%-ni təşkil edən antropogen metan emissiyalarının sürətlə artan mənbəyi olduğunu **qeyd edərək**;

Qida tullantıları və itkisinin əhəmiyyətli ekoloji, iqtisadi və sosial nəticələri ilə bütün dünya xalqlarına təsir göstərən əsas qlobal problem olduğunu və BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının (UNEP) "Qida tullantıları: 2024-cü il indeksi" hesabatında qida israfı və tullantıların ümumi qlobal emissiyaların 8-10%-ni təşkil etdiyini **qəbul edərək**;

Tullantıların zəif idarə olunması, açıq tullantı sahələri və ya qanunsuz poliqonların təsirlərinin sosial və ekoloji ədalət səylərinə mənfi təsir göstərdiyini **qeyd edərək**;

Tullantıların idarə edilməsi problemlərinin, o cümlədən tullantıların daşınması və okeanın çirklənməsi ilə bağlı problemlərin öhdəsindən gəlmək üçün yerli, regional və qlobal səviyyələrdə əməkdaşlığın vacibliyini **vurğulayaraq**;

İqlim Dəyişmələri üzrə Hökumətlərarası Ekspertlər Qrupunun (IPCC) 1.5°C ssenarilərinə uyğunlaşmaq üçün 2030-cu ilə qədər qlobal metan emissiyalarının tullantı sektorundan 2020-ci il səviyyəsindən 30-35%, 2050-ci ilə qədər isə təxminən 55% azalmalı olduğunu göstərən son qiymətləndirmələrini **xatırladaraq**;

Paris Sazişi çərçivəsində həyata keçirilən Birinci Qlobal Baxış (GST) prosesi nəticəsinin 2030-cu ilə qədər metan emissiyalarının azaldılmasını əsaslı dərəcədə sürətləndirmək zərurətini vurğuladığını **qeyd edərək**;

Cari tullantı istehsalı artımının dayandırılması və aradan qaldırılmasının tullantıların qarşısının alınması, dövrü iqtisadiyyat və tullantıların idarə olunması iyerarxiyasına uyğunlaşdırılmış "sıfır tullantı" təcrübələrində, o cümlədən üzvi tullantıların kompostlanması və ya alternativ təmizlənməsi üsullarında qabaqçılıq tədbirlər tələb etdiyini **vurğulayaraq**;

Bu tədbirlərin iqlim dəyişməsi, çirklənmə və biomüxtəlifliyin itirilməsi kimi üçqat qlobal böhranı həll etməklə yanaşı, əhəmiyyətli iqtisadi imkanlar təqdim etdiyini **qeyd edərək**;

Hazırda dünyanın ümumi ərazisinin təqribən 25%-nin deqradasiyaya uğradığını və bunun 3,2 milyard insana, xüsusən də kiçik fermerlər və kənd icmalarına birbaşa təsir etdiyini, eləcə də ərzaq təhlükəsizliyi, artan ərzaq qiymətləri, iqlim dəyişikliyi, ekoloji təhlükələr və biomüxtəliflik və ekosistem xidmətlərinin azalması vasitəsilə milyonlarla insana daha çox təsir edərək, torpağın sağlamlığını bərpa etmək üçün həll yollarına təcili ehtiyac olduğunu **xatırladaraq**;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası, Paris Sazişi, Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya, Kunminq-Montreal Qlobal Biomüxtəliflik Çərçivəsi və BMT-nin Səhrələşmə ilə mübarizə haqqında Konvensiyasını **xatırladaraq** və BMT-nin Qida Sistemləri Sammitinin yekunlarını, 2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi və Gələcək Paktını qeyd edərək;

Üzvi tullantıların qarşısının alınması, azaldılması və təkrar istifadəsi üzrə strategiyaların - istər ondan resurs kimi istifadə etmək, istər torpağı zənginləşdirmək üçün kompostlaşdırmaq, istərsə də bio-enerjiyə çevirməklə - əhəmiyyətli iqtisadi və ekoloji üstünlüklər gətirdiyini **qəbul edərək**; bu strategiyalar iqlim həlləri kimi çıxış edir, ərzaq təhlükəsizliyi və enerjiyə çıxışı dəstəkləyir, bio-iqtisadiyyatın inkişafına kömək edir, tullantıların açıq havada yandırılması və bununla əlaqədar havanın çirklənməsinin qarşısını alır və yerli məşğulluğun yaradılması, yaşayış standartlarının yüksəldilməsi, şəhər məsrəflərinin azaldılması, eləcə də daha dayanıqlı şəhərsalmaya töhfə verir;

Bu potensialdan istifadə etmək üçün sərfəli həllərin mövcud olduğunu, eləcə də tərəfdaşlıq, siyasət və maliyyə məsələlərinin onların əldə edilməsinə kömək edə biləcəyini **vurğulayaraq**;

Tullantıların dayanıqlı idarə edilməsi istiqamətində mütərəqqi səy kimi dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişaf etdirilməsi və gücləndirilməsinin vacibliyini **vurğulayaraq**;

Aşağıdakı məqsədlərə çatmaq üçün fəaliyyət tempini və əhatə dairəsini artırmaq məqsədilə birgə və çevik işləmək niyyətimizi bəyan edirik:

1. Tullantı sektorunda yayınma, yönləndirməyə, qiymətləndirmə və infraqurum (ADVI) əsaslanan həlləri prioritetləşdirmək və sürətləndirmək;
2. İqlim, ətraf mühit, dövrilik, qida və qida təhlükəsizliyi üçün faydaları optimallaşdırmaq;
3. Dövlətləri bərabərlik, torpağın sağlamlığını bərpa etmək, şəhər və kənd qida sistemlərini təkmilləşdirmək və bio-iqtisadiyyatı gücləndirmək üçün üzvi tullantıların idarə edilməsi, eləcə də qida israfı və tullantıları ilə mübarizəyə təşviq etmək;

4. Dövrü iqtisadiyyat və tullantıların idarə olunması strategiyalarını iqlim siyasətlərinə, xüsusən də Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Təhflər (NDC) və onların icra planlarının formalaşdırılmasına effektiv şəkildə daxil etmək;
5. Əsas maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq, regional, hökumət səviyyələri arasında əməkdaşlığı gücləndirmək, eləcə də üzvi tullantıların yönləndirilməsi və məhsuldar şəkildə istifadəsinə fermerlər, tullantı toplayanlar və bio-enerji təchizatçıları kimi yerli maraqlı tərəfləri cəlb etmək;
6. Tullantı sektorunda üzvi tullantıların qarşısının alınması, tullantıların toplanması, çeşidlənməsi və daşınması sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, texnologiya mübadiləsinin asanlaşdırılması və zəruri infrastrukturun inkişafı üçün səylərin dəstəklənməsi də daxil olmaqla metan emissiyalarının azaldılmasına yönəlmiş layihələrin maliyyələşdirilməsinin əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasına olan ehtiyacı qarşılamaq, əlavə olaraq, digər perspektivli, lakin maliyyələşdirilməmiş həllər üçün sərmayə qoyuluşunu artırmaq;
7. İnkişaf etməkdə olan ölkələrə tullantıların idarə edilməsi üzrə cari infrastrukturunu təkmilləşdirməkdə və həm dövrü iqtisadiyyat həm də resurs səmərəliliyi prinsiplərinə uyğun gələn texnologiyaları inkişaf etdirmək imkanlarını gücləndirməkdə kömək etmək;
8. Tullantıların dayanıqlı idarə edilməsi və metan emissiyalarının azaldılmasının əhəmiyyəti barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq və cəlb etmək üçün potensialın artırılması səylərini gücləndirmək və ictimai məlumatlandırma kampaniyalarının təşviq etmək.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün biz milli səviyyədə müəyyən olunmuş müvafiq mandatlarımız, eləcə də beynəlxalq, regional, milli və yerli tərəfdaşlarla əməkdaşlıqlar çərçivəsində tədbirlər görməyi planlaşdırırıq. Bu tədbirlərə üzvi tullantıların idarə edilməsinin iqlim fəaliyyətinə inteqrasiyasını sürətləndirmək və eyni zamanda tullantıların idarə edilməsi ilə bağlı siyasət gündəliklərimiz və tədbirlərimizə iqlim fəaliyyətini daxil etmək aiddir.

2030-cu ilə qədər bu məqsədlərə nail olmaq üçün biz tullantı sektorunda transformasiyaya təkan verəcək beş əsas sahə üzrə həm fərdi, həm də müştərək səyləri gücləndirməyi hədəfləyir və bununla bağlı aşağıdakılara yönəlmiş öhdəlik və vədləri təşviq edirik:

Gələcək NDC sənədlərinin hazırlanması üçün 1,5°C iqlim hədəfinə uyğunlaşdırılmış tullantı sektoru komponentləri

Tullantı və qida sistemlərində metan emissiyalarının azaldılması üçün aydın milli hədəflər və ölçülə bilən tədbir, plan, yol xəritələri və siyasətlərin müəyyən edilməsi, müvafiq hallarda bunları gələcək NDC sənədlərinə daxil edilməsi. Bu hədəflər aydınlıq, şəffaflıq və anlaşmanı təmin etmək üçün icra planları və ya digər sənədlər çərçivəsində bildirilməlidir.

Milli və submilli siyasət və fəaliyyətlər

Tullantı sektorunda milli və (lazım olduqda) submilli siyasətlər, yol xəritələri və fəaliyyət planlarının yaradılması və tətbiqi. Bu yanaşma məişət tullantılarının idarə edilməsinin ilk növbədə şəhərlərin əsas funksiyası olduğunu qəbul edir və bu məqsədlərə nail olmaqda özəl sektor tullantıların idarə olunması şirkətlərinin rolunu nəzərə alır.

Maliyyənin artırılması

Bütün müvafiq tərəflər maliyyələşdirməni artırmalı, səmərəli layihələri müəyyən etməli, submilli təşəbbüsləri təkmilləşdirmək üçün texniki-iqtisadi əsaslandırma dəstəkləməli və biznes planları hazırlamalı, eyni zamanda tullantı sektoru üçün maliyyə resurslarını səfərbər etməlidirlər.

Fəaliyyət və şəffaflıq üzrə verilənlər

Metan emissiyasının mənbə və həcmələri dəqiq başa düşmək, təsirlərin azaldılması üçün əsas imkanları müəyyən etmək və verilənlər vasitəsilə şəffaflığı artırmaq məqsədilə müşahidə əsaslı metodlardan istifadə artırılmalıdır.

UNFCCC və Paris Sazişinə əsasən istixana qazları üzrə milli inventar hesabatının dəqiqliyi, şəffaflığı, vahidliyi, müqayisəliliyi və tamlığını davamlı olaraq təkmilləşdirilməlidir.

İnnovativ tərəfdaşlıqlar

Qlobal Metan Öhdəliyi (GMP) və Üzvi Tullantılarda Metanın Azaldılması təşəbbüsü kimi öhdəliklər emissiyaları əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq üçün əməkdaşlığa və bilik mübadiləsi səylərinə təkan verdi. Bu təşəbbüslər "Cənub-Cənub" və "üçbucaq əməkdaşlıq" kimi mexanizmlər vasitəsilə əməkdaşlığı inkişaf etdirir.

Həmçinin, köklü xalqlar, yerli icmalar, qadınlar, uşaqlar, gənclər, əlilliyi olan şəxslər və həssas əhali qrupları, o cümlədən qeyri-rəsmi tullantı toplayanların perspektivlərini nəzərə alaraq, qlobal tərəfdaşlıq və dialoq vasitəsilə üzvi tullantıların idarə edilməsində iqlim fəaliyyətini təşviq edir.

COP29-dan Ümumdünya Ətraf Mühitin Mühafizəsi Gününə və 2026-cı ildə Bakıda keçiriləcək Ümumdünya Şəhərsalma Forumuna qədər "Bakıdan Bakıya" yanaşmasından istifadə edərək, biz mütəmadi olaraq işlərin gedişatını nəzərdən keçirməyi və qlobal gündəm çərçivəsində bu məsələni diqqətdə saxlamağı planlaşdırırıq. **COP29-dan Ümumdünya Ətraf Mühitin Mühafizəsi Gününə və 2026-cı ildə Bakıda keçiriləcək Ümumdünya Şəhərsalma Forumuna qədər işlərin gedişatını müntəzəm nəzərdən keçirərək və bu problemi gündəmdə saxlayaraq "Bakıdan Bakıya" yanaşmasından istifadə edəcəyik.** Koordinasiya və dəstək üçün bu təşəbbüs UNEP-in rəhbərlik etdiyi İqlim və Təmiz Hava Koalisiyası çərçivəsində GMP Katibliyinin mövcud imkanlarından, həmçinin GMP-nin həyata keçirilməsində iştirak edən digər UNEP və BMT-nin agentlik tərəfdaşlarına əsaslanacaq.

Milli hökumətlər bu Bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya methane@cop29.az e-poçt ünvanına müraciət edərək təsdiq edə bilərlər.

Əlavə 8: COP29 Davamlı və Sağlam Şəhərlər üçün Çoxsahəli Fəaliyyət Yolları (MAP) Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər, yerli administrasiyalar və bələdiyyə orqanları, parlamentlər və onların assosiasiyalarının üzvləri və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları, akademiya və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası (UNFCCC) və Paris Sazişi, “2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi”, Gələcək Paktı, o cümlədən COP21-də Yüksək Səviyyəli Çempion rolunun təsis edilməsini, COP22-də Qlobal İqlim Fəaliyyəti üçün Mərkəz Tərəfdaşlığının yaradılması, çoxsəviyyəli iştirakı təşviq etmək üzrə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Konfranslarının sonrakı qərarlarını **xatırladaraq**;

Dünya əhalisinin yarısından çoxunun şəhərlərdə yaşadığını və daimi və müvəqqəti miqrasiya, iqtisadi artım, eləcə də demoqrafik dəyişikliklər səbəbindən urbanizasiyanın sürətləndiyini; şəhərlərin insan, mal, ticarət və ideyalar üçün əsas mərkəz olduğunu; şəhər ərazilərinin qlobal ÜDM-in 80%-ni, istixana qazı emissiyalarının isə 70%-ni təşkil etdiyini; bununla belə, şəhərlərin də iqlim dəyişməsinə məruz qalaraq ən həssas və ən çox risk altında olan icmalar olduğunu **qəbul edərək**;

Yerli hökumətlərin şəhər şəbəkələri, qeyri-tərəf qismində çıxış edən maraqlı tərəflər və UNFCCC daxilində Yerli Hökumətlər və Bələdiyyə Hakimiyyətləri (LGMA) dairələrinin dəstəyi ilə ədalətli və bərabər keçidləri təmin etmək məqsədilə iddialı iqlim fəaliyyətlərinə rəhbərlik etdiyini, bununla belə bir çox yerli hökumətlər, bələdiyyə və submilli hakimiyyət orqanlarının, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə adekvat maliyyə resursları, texnologiya, insan, institusional və texniki imkanlar, eləcə də şəhərlərdə iqlim fəaliyyətini sürətləndirmək üçün zəruri olan məlumatlara əsaslanan anlayışlara çıxışın olmamasını **qəbul edərək**;

İqlim dəyişmələri və digər qlobal problemlərin UNFCCC və Paris Sazişi, “Yeni Şəhər Gündəliyi”, “2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi” və Gələcək Paktının məqsədlərinə nail olmaq istiqamətində yerli, regional və qlobal miqyasda ümumi həllərin əldə edilməsi üçün hökumətin bütün səviyyələri, sektorlar və sahələr arasında əməkdaşlıq tələb etdiyini **qəbul edərək**,

Müxtəlif sahələr üzrə fəaliyyətlər vasitəsilə şəhərlərin dayanıqlı inkişafını dəstəkləyən iqlim dəyişməsi təsirlərinin azaldılması və adaptasiya səylərinin artırılması üçün həm dövlət, həm də qeyri-dövlət subyektləri dı daxil olmaqla, müxtəlif maraqlı tərəflər arasında mənalı dialoq, əməkdaşlıq, bilik mübadiləsi və koordinasiyanın təşviq edilməsinin əhəmiyyətini **bir daha təsdiq edərək**;

Bütün icma və regionlar üzrə iqlim dəyişmələrinin təsirlərini bərabər və effektiv şəkildə aradan qaldırmaq üçün şəhər iqlimi strategiyaları çərçivəsində irq, yaş, cins və fiziki məhdudiyətə uyğun yanaşmaları birləşdirən inklüziv şəhər planlaşdırmasının zəruriliyini **vurğulayaraq**;

Dayanıqlı, iqlimə davamlı və sağlam şəhərləri inkişaf etdirmək üçün COP sədrlikləri, BMT sistemi, çoxtərəfli inkişaf bankları, xeyriyyə təşkilatları, ikitərəfli donorlar və onların icraçı agentliklərinin rəhbərlik etdiyi davamlı səy və təşəbbüsləri, o cümlədən COP27 Gələcək Nəsilər üçün Dayanıqlı Şəhər Davamlılığı (SURGe) təşəbbüsü və İqlim Fəaliyyəti naminə Yüksək Ambisiyalı Çoxsəviyyəli Tərəfdaşlıqlar üçün COP28 Koalisiyasını (CHAMP) **alqışlayaraq**;

Bununla biz müvafiq mandatlarımız çərçivəsində və milli kontekstlərə əsasən müvafiq və uyğun olduqda aşağıdakılarla bağlı **niyyətimizi ifadə edirik**:

1. Təbiət və sağlamlıq baxımından şəhərlərdə ağacların əkilməsi və yaşıllıq sahələrin artırılması, dayanıqlı infrastruktur və ictimai məkanların inşa edilməsi, dayanıqlı istehlak və istehsalı nümunələrinin yaradılması, həmçinin şəhərlərdə istiliyi azaltmaq və havanın keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün təbiət və eko-sistemə əsaslanan metodların istifadəsi ilə sağlamlıq və ekoloji cəhətdən təmiz şəhərlərin qurulmasını təşviq etmək;
2. Fəlakətlərə davamlılıq və erkən xəbərdarlıq baxımından fəlakət riskinin azaldılması və uyğunlaşma tədbirlərini infrastrukturun inkişafına inteqrasiya etməklə və hazırlıq, erkən xəbərdarlıq, eləcə də qabaqalıcı cavab sistemlərini gücləndirməklə şəhər iqliminin davamlılığını artırmaq;
3. Texnologiyalar baxımından ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalar, rəqəmsal həllər və dövri iqtisadiyyat təcrübələrinin qəbulu vasitəsilə çirklənmə və istixana qazı (İXQ) emissiyalarını azaltmaq, bərpa olunan və təmiz enerjiden istifadəni təşviq etmək, eləcə də şəhərlərdə enerji və su səmərəliliyini artırmaq;
4. İş yerləri baxımından dayanıqlılıqla bağlı təhsil və “yaşıl” iş imkanlarını şəhərsalma səylərinə inteqrasiya etmək;
5. Bina və tikililər baxımından enerjiyə qənaət edən material, texnologiya və proseslərin istifadəsini təşviq etmək, sertifikatlaşdırma və “ağıllı” (“smart”) sistemləri tətbiq etmək və aşağı emissiyalı, səmərəli, eləcə də dayanıqlı bina və tikinti sektoru üçün maliyyələşməyə çıxışı təmin etməklə həm mövcud, həm də yeni binalarda istixana qazı (İXQ) emissiyalarını azaltmaq;
6. Nəqliyyat sektoru baxımından aşağı və sıfır emissiyalı, inteqrasiya olunmuş və əlaqəli nəqliyyat sistemləri üçün perspektiv baxış yaratmaq və həyata keçirmək məqsədilə mövcud təşəbbüs və proqramlarla yaxından tanış olmaq; bura daha çox ictimai nəqliyyatdan istifadənin təşviqi, aktiv mobillik seçmələrinə təhlükəsiz çıxış və bərpa olunan, eləcə də aşağı emissiyalı yanacaqlar və avtomobillərin elektriklişdirilməsi, o cümlədən rəqəmsal innovasiyalar kimi həllər ilə sektorun faktiki karbon emissiyalarının azaldılması daxildir;
7. Şəhər kənd təsərrüfatı baxımından, iqlim fəaliyyətinə təkan vermək üçün (lazım gəldikdə) inteqrasiya olunmuş torpaqdan istifadə planlaması, dayanıqlı şəhər təsərrüfatı və davamlı qida sistemlərini təşviq etmək.

Bunları aşağıdakı vasitələrlə təmin edirik:

1. Planlaşdırma: gələcəyə yönəlmiş, dayanıqlı, inklüziv, ekoloji faydalı və iqlimə davamlı şəkildə torpaqdan istifadə və

- şəhərsalma;
2. Siyasətlər: çoxsahəli, çoxsəviyyəli və çoxtərəfli şəhər iqlimi üzrə fəaliyyət planlarının hazırlanmasında yerli və müvafiq hallarda submilli orqanların iştirakını dəstəkləmək, habelə onların həm qısa, həm də uzunmüddətli milli inkişaf strategiyaları və milli iqlim siyasəti sənədləri ilə uyğunluğunu təmin etmək;
 3. Elm: elmə əsaslanan sahələrarası və sahələr üzrə yanaşma vasitəsilə şəhər iqlimi fəaliyyətini sürətləndirmək;
 4. Maliyyələşdirmə: Dövlət, özəl və dövlət-özəl tərəfdaşlığı da daxil olmaqla, bütün mövcud kanallar vasitəsilə şəhər ərazilərində həm iqlim dəyişməsi təsirlərini azaltmaq, həm də bu təsirlərə adaptasiya üçün iqlim maliyyəsini səfərbər etmək;
 5. Əməkdaşlıq: özəl sektor, akademiya və vətəndaş cəmiyyəti, o cümlədən gənclər təşkilatları, habelə BMT-nin ixtisaslaşmış agentlikləri, digər beynəlxalq təşkilatlar, çoxtərəfli inkişaf bankları (MDB), çoxtərəfli iqlim fondları (MCF), xeyriyyə təşkilatları, ikitərəfli donorlar və onların icraçı agentlikləri ilə əməkdaşlığı təşviq etmək

Müvafiq hallarda və uyğun olduqda, **biz aşağıdakıları təşviq edirik:**

1. BMT agentlikləri, hökumətlərarası təşkilatlar, çoxtərəfli inkişaf bankları (MDB), çoxtərəfli iqlim fondları (MCF), xeyriyyə təşkilatları, ikitərəfli donorlar və onların icraçı agentlikləri arasında şəhər əraziləri üçün iqlim maliyyələşdirməsində daha böyük ambisiya və fəaliyyət göstərmək üçün daha güclü tərəfdaşlıqların qurulması; bu, şəhər və regionlar üçün resursları səfərbər etmək, şəhər ərazilərində iqlim maliyyələşdirməsini artırmaq, həmçinin şəhər, submilli, milli və yerli hökumətlər üçün maliyyə vəsaitlərinə çıxışı yaxşılaşdırmaq məqsədilə əlaqələndirilmiş səyləri əhatə edir;
2. Dialoq, fəaliyyət və təşəbbüsləri inkişaf etdirmək üçün Ümumdünya Şəhər Forumları, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Konfransı, Ümumdünya Ətraf Mühitin Mühafizəsi Günləri və digər əsas global və regional platformalar arasında əlaqələrin qurulması; bura Ümumdünya Şəhər Forumlarına ev sahibliyi edən hökumətləri Şəhər İqlimi Fəaliyyəti üzrə xüsusi nümayəndə təyin etməyə təşviq etmək daxildir.
3. **Keçmiş, cari və gələcək COP Sədrliklərinin** BMT-nin Məskunlaşma proqramının dəstəyi ilə, həmçinin Yerli Hökumətlər və Bələdiyyə Hakimiyyətləri (LGMA) ilə sıx əməkdaşlıq çərçivəsində **Şəhər İqlimi Fəaliyyəti üzrə Bakı Davamlılıq Koalisiyasını** yaratması. Bu koalisiya keçmiş və gələcək iqlim və şəhər təşəbbüsləri arasında davamlılıq, uzaqgörənlik və sinerjini, o cümlədən COP29-un MAP təşəbbüsü vasitəsilə təşviq edəcək və BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə gələcək Konfranslarında dayanıqlı şəhərsalma və şəhər iqlimi fəaliyyətinin inteqrasiyasını təşviq edəcək.

Milli hökumətlər bu Bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya MAP@cop29.az e-poçt ünvanına müraciət edərək təsdiq edə bilərlər.

Əlavə 9: COP29 Turizm üzrə Təkmilləşdirilmiş İqlim Fəaliyyəti Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən BMT qurumları, beynəlxalq təşkilatlar və maliyyə institutları;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasını (UNFCCC) və Paris Sazişini, eləcə də 2030-cu ilə kimi Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi və Gələcəyin Paktını **xatırladaraq**,

UNFCCC-nin məqsədinə və Paris Sazişinin məqsədlərinə nail olmaq üçün turizm sektorunun əhəmiyyətini **vurğulayaraq**,

Üçqat planetar böhranın qlobal potensialımıza ciddi təsiri şəraitində 2030-cu ilə qədər Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DİM) və müvafiq iqlim öhdəliklərinə cavab vermək üçün tədbirlərin təcili qaydada sürətləndirilməsinə olan təcili zərurəti **nəzərə alaraq**,

Səmərəli iqlim fəaliyyətinin müxtəlif sektorlarda yerli, milli, regional və qlobal səviyyələrdə birgə səylər tələb etdiyini **qəbul edərək**,

Qlobal səviyyədə artacağı proqnozlaşdırılan istixana qazı emissiyalarında (İXQ) turizm sektorunun əhəmiyyətli payının olduğunu narahatlıqla **qeyd edərək**,

İqlim dəyişmələrinin ekosistemlər, təbii sərvətlər və mədəni irsə təsirlərini **əlavə olaraq qeyd edərək**, turizm sektorunun həm uyğunlaşma, həm də təsirlərin yumşaldılması yolu ilə qlobal iqlim mübarizə səylərinə töhfə vermək potensialını qəbul edərək, habelə turizm və inkişaf arasında güclü əlaqənin olduğunu, iqlimə davamlı, aşağı karbonlu bir turizm sektoruna keçidin zəruriliyini dərk edərək,

Turizm sektorunun məşğulluq və gəlir mənbəyi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malik olduğu ölkələrdə iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizə üzrə misilsiz bir fürsət təqdim etdiyini **qəbul edərək**,

Turizm sektorunda iqlim fəaliyyətini inkişaf etdirmək məqsədilə ölkələr və sektorun müxtəlif maraqlı tərəfləri arasında dialoq, əməkdaşlıq, təcrübə və bilik mübadiləsinin gücləndirilməsinin **vacibliyini vurğulayaraq**,

2021-ci ilin noyabr ayında keçirilmiş COP26 çərçivəsində başlanmış Turizm sahəsində İqlim Fəaliyyəti üzrə Qlazqo Bəyannaməsinin məqsədini və onun iqlim fəaliyyətinin sürətləndirilməsi baxımından milli turizm idarələri də daxil olmaqla turizm sektorundakı maraqlı tərəflər üçün vasitələr və fəaliyyət çərçivəsi təmin edən Qlobal İqlim Fəaliyyəti Təşəbbüsü kimi oynadığı rolu **xatırladaraq**,

20 noyabr 2024-cü il tarixində Azərbaycan Respublikasında, Bakı şəhərində COP29 çərçivəsində keçirilən ilk Turizm Tematik Gününün təşkili ilə bağlı COP29 Sədrliyinin təşəbbüsünü **alqışlayaraq**,

Aşağıdakıları bəyan edirik:

Biz turizm sektorunun iqlim dəyişmələri qarşısında ciddi həssaslığını qəbul edərək, onun dayanıqlı böyüməsini və davamlılığını təmin etmək məqsədilə iqlim fəaliyyətində sektorun səmərəliliyinin artırılmasının vacibliyini vurğulayırıq;

Biz, Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Töhfələr (NDC), Milli Adaptasiya Planları (NAP), Texnoloji Tədbir Planları (TAP) və Uzunmüddətli Aşağı Emissiyalı İnkişaf Strategiyaları (LT-LEDS) kimi **milli iqlim siyasəti ilə bağlı sənədlərinin layihələndirilməsində turizm sektoruna daha çox diqqət yetirilməsinin zəruriliyini və bunun uyğun olduğunu qəbul edirik**;

Biz dayanıqlı təcrübələrin və innovativ texnologiyaların tətbiqi, ekoloji cəhətdən təmiz enerjidən istifadə, enerji səmərəliliyinin artırılması və turizm obyektlərində tullantıların idarə olunması, karbon uducuları rolunu oynayan ekosistemlərin mühafizəsi və sağlamlılığının təmin edilməsi, aşağı və sıfır emissiyalı nəqliyyat imkanlarının təşviqi, eləcə də dayanıqlı istehsal və istehlak, resurslardan səmərəli istifadə və çirklənmə riskinin minimuma endirilməsinə təşviq edən dövrü yanaşmalar kimi **təsirlərin yumşaldılması tədbirlərini məqsəduyğun və müvafiq qaydada nəzərdən keçirmək niyyətindəyik**;

Biz, İnkişaf etməkdə olan Kiçik Ada Dövlətləri (SIDS) və Ən Az İnkişaf Etmiş Ölkələr (LDC) daxil olmaqla turizmin ciddi iqtisadi təsirləri olan dövlətlərə xüsusi diqqət yetirməklə, təbiətə əsaslanan həllərin tətbiqi, ekosistemə əsaslanan yanaşmalar, ekosistemlərin bərpası, innovativ texnologiyaların tətbiqi və torpaq resurslarının dayanıqlı idarə olunması kimi turizmlə bağlı **uyğunlaşma tədbirlərini müvafiq qaydada gücləndirmək niyyətindəyik**;

Biz Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə və Paris Sazişinə töhfə verərək, turizmin davamlılığını artıracaq və İXQ emissiyalarını azaldacaq milli tədbirləri həyata keçirmək məqsədilə **maliyyə, texnologiya və potensial artırma fəaliyyətlərinin vacibliyini qəbul edirik**;

Biz yerli icma və köklü xalq, köçkün, qadın, uşaq, gənc, fiziki məhdudiyətli şəxslər və əhalinin həssas qruplarının perspektivlərini nəzərə alaraq, turizm sektorunda iqlim fəaliyyətinin qlobal tərəfdaşlıq və dialoq çərçivəsində inkişaf etdirmək əzmimizi **vurğulayırıq**;

Biz turizm sektorunda dayanıqlı turizm təcrübələrini və İXQ emissiyalarını azaldacaq səyləri təşviq və inkişaf etdirməyi, eləcə də turizm sektorunda uyğunlaşma və davamlılıq istiqamətlərində görülən səyləri gücləndirməyi **vəd edirik**.

Biz bu Bəyannamənin məqsədlərinə sadiqliyimizi **təsdiqləyir** və onlara nail olmaq üçün əməkdaşlıq edəcəyimizi vəd edirik.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu Bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, verbal nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya tourism@cop29.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilərlər.

Əlavə 10: COP29 İqlim Fəaliyyəti üzrə Su Bəyannaməsi

Biz, milli hökumətlər və digər maraqlı tərəflər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar, maliyyə institutları, xeyriyyə təşkilatları, özəl sektor qurumları, elmi dairələrin nümayəndələri və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları;

Dünya miqyasında iqlim təsirlərinin əksər hissəsini daşqınlar, quraqlıq, buzlaqların kütləvi surətdə əriməsi, torpaq sürüşmələri, su keyfiyyətinin pisləşməsi, su qıtlığı və mövcud su resurslarının dəyişkənliyi, eləcə də qlobal və regional miqyasda su dövranında baş verən digər əhəmiyyətli dəyişikliklərin təşkil etdiyini nəzərə alaraq, suyun iqlim dəyişmələrinin mərkəzində olduğunu **qəbul edərək**,

Su ehtiyatları, o cümlədən dəniz, çay və göl, qrunut suları və su ilə əlaqəli digər ekosistemlərin su hövzələrinin qorunması, mühafizəsi və bərpasının həm təsirlərin yumşaldılması, həm də uyğunlaşma baxımından səmərəli iqlim tədbirlərinin həyata keçirilməsində mühüm rol oynadığını **vurğulayaraq**;

Suyun bir çox sahələrdə həqiqi təsirə malik olduğunu qəbul edərək, su-enerji-qida-ekosistemlər əlaqəsinin həm iqlim təsirlərinin yumşaldılması, həm də uyğunlaşma baxımından oynadığı mühüm rolu, habelə bütün müvafiq sektorlarda su təhlükəsizliyi məsələsini həll etmədən iqlim və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə çatmağın mümkünsüzlüyünü **vurğulayaraq**;

2,2 milyard insanın hələ də təhlükəsiz şərətdə içməli sudan istifadə edə bilməməsi, dünya əhalisinin təxminən yarısının hazırda ciddi su çatışmazlığından əziyyət çəkməsi və 3,5 milyard insanın təhlükəsiz sanitariya-gigiyena tədbirlərindən məhrum olması ilə bağlı **narahat olaraq**;

Dünyadakı çay hövzələrinin beşdə birində iqlim dəyişmələri ilə əlaqədar olaraq kəskinləşən daşqın və quraqlıq hadisələrinin göstəricisi kimi səth sularının əhatə etdiyi ərazilərdə sürətli dəyişikliklərin baş verməsi; son 50 il ərzində buzlaqların həcmnin kiçilməsi; fəlakətə məruz qalmış insanların 90 faizindən çoxu və infrastruktur itki və zərərlərinin təxminən 95 faizinin su ilə bağlı təbii fəlakətlərin təsirinə məruz qalması; daşqınların suyun keyfiyyəti, insanların sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün təhlükə yaradan əsas su çirkləndirici amillərdən biri olması kimi faktlarla bağlı **narahatlığımızı ifadə edərək** və bu problemlərin su ilə əlaqəli ekosistemlərin və biomüxtəlifliyin deqradasiyası ilə bağlı olduğunu qeyd edərək;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası və Paris Sazişinin, eləcə də adaptasiya üzrə qlobal məqsədlə bağlı 2/CMA.5 sayılı qərarla qeyd olunmuş Qlobal İqlim Dəyişmələrinə Davamlılıq üzrə BƏƏ Konsensusunun məqsədlərinə nail olmaq üçün bu problemlərin həllinin müvafiq qaydada inteqrasiya olunmuş və sektorlararası yanaşmalar, eləcə də su ilə bağlı iqlim təsirlərinin yumşaldılması və uyğunlaşma üzrə müvafiq tədbirlər vasitəsilə beynəlxalq, regional, milli, çay və su hövzələri səviyyəsində birgə səylər, gücləndirilmiş tədbirlər, dialoq və tərəfdaşlıq tələb etdiyini **qəbul edərək**;

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına və Paris Sazişinə, Bioloji Müxtəliflik Konvensiyasına, Kunminq-Monreal Qlobal Biomüxtəliflik Çərçivəsinə, BMT-nin Səhrələşmə ilə Mübarizə Konvensiyasına, Fəlakət Riskinin Azaldılması üzrə Sendai Çərçivəsinə və "Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi haqqında" Konvensiyaya (Su Konvensiyası) uyğun olaraq götürdüyümüz müvafiq öhdəlikləri, eləcə də 2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyinə (xüsusən də onun 6 sayılı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədinə və digər əlaqəli məqsədlərinə) və Gələcəyin Paktına verəcəyimiz dəstəyi **bir daha təsdiq edərək**, habelə BMT-nin 2023-cü ildə keçirdiyi Su Konfransı, Su ilə bağlı Tədbirlər Proqramı, BMT Baş Assambleyasının 77/334 sayılı qətnaməsi və BMT-nin Ətraf Mühit üzrə Assambleyasının 6/13 sayılı qətnaməsini nəzərə alaraq,

Su Tullantılarının Ədalətli Paylanması üzrə Qlazqo Tərəfdaşlığı, Su Resurslarının Adaptasiyası və Davamlılığı Təşəbbüsü (AWARe) üzrə Tədbirlər, İcməli Su Tədarükü üzrə Təşəbbüs, Sürətləndirilmiş İqlim Transformasiyası Tərəfdaşlığı (ENACT) üçün Təbiətə əsaslanan Həllərin Təkmilləşdirilməsi, eləcə də İqlim Pavilyonu üçün Su proqramı çərçivəsində görülən səylər daxil olmaqla, su və ekosistemlərin deqradasiyası ilə bağlı problemləri həll etmək məqsədilə BMT-nin iqlim dəyişmələri üzrə əvvəlki konfransları çərçivəsində davam edən səyləri **alqışlayaraq**,

Yerli icma və köklü xalq, qadın, uşaq, gənc, köçkün, fiziki məhdudiyətli şəxslər və əhalinin həssas təbəqələrinin maraqları nəzərə alınmaqla, qlobal su təhlükəsizliyi üzrə liderliyi və əməkdaşlığı gücləndirmək, iqlim dəyişmələri nəticəsində ortaya çıxan su qıtlığı, su ilə bağlı təhlükələr, suyun çirklənməsi daxil olmaqla təbii fəlakətlər kimi problemləri həll etmək, dəniz, çay, göl, yeraltı və içməli su, eləcə də dəniz mühitlərinə bitişik quru və sahil ərazilərində su ilə əlaqəli digər ekosistemlər daxil olmaqla, su ehtiyatlarını və su hövzələrini qorumaq, mühafizə və bərpa etmək üçün birgə səyləri artırmağa **çalışaraq**,

Bütün bu məqsədlərə 2030-cu ilə qədər nail olmaq üçün qərara alırıq:

1. Aşağıdakı məqsədlər üçün beynəlxalq, regional, çay və su hövzələri səviyyəsində **dövlətlərarası dialoqu və tərəfdaşlığı təşviq etmək**:
 - a) BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası, Bioloji Müxtəliflik Konvensiyası və BMT-nin Səhrələşmə ilə Mübarizə Konvensiyası, eləcə də BMT İqlim Dəyişmələri platformasında əks olunmuş su ilə bağlı proseslər üzrə COP-lar arasında sinerji, davamlılıq və uyğunluğu gücləndirmək;
 - b) Birgə və uyğunlaşdırılmış iqlim fəaliyyəti, həmçinin siyasətinin inkişafını dəstəkləmək;
 - c) BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı çərçivəsində su ilə bağlı irəli sürülən təşəbbüslərin səmərəli icrasını gücləndirmək və bu fəaliyyəti BMT-nin 2026 və 2028-ci illərdə keçiriləcək növbəti Su Konfransları da daxil olmaqla, su məsələləri ilə bağlı yüksək səviyyəli coxtərəfli tədbirlərlə əlaqələndirmək;

2. Mövcud bilik platformalarından yararlanmaqla, iqlim dəyişmələrinin su ehtiyatları, hövzələri və su ilə əlaqəli ekosistemlərə təsirlərinin səbəblərinə dair **elmi dəlillərin hazırlanma prosesini gücləndirmək**, habelə aşağıdakı məqsədlər üçün yeni regional bilik mərkəzlərinin yaradılmasını nəzərə almaq:
 - a) Su dövrünü, səviyyələrini, dalğalanmaları və tükənməsi daxil olmaqla, iqlim müşahidələri və tədqiqatları, eləcə də bu sahədə görülən işlər və qabaqcıl təcrübələr barədə bilik və müvafiq məlumatların mübadiləsini təşviq etmək;
 - b) Texnologiya və innovasiyalardan istifadəni təşviq etmək;
 - c) Müvafiq monitorinq və məlumat mübadiləsi mexanizmlərinin gücləndirilməsi də daxil olmaqla, su hövzələri miqyasında mövcud iqlim ssenarilərindən, iqlim riski və həssaslığın qiymətləndirilməsi üzrə hesabatlardan istifadə etmək və zəruri olduqda, yenilərinə işləyib hazırlamaq;
 - d) Su ehtiyatları, su hövzələri və su ilə əlaqəli ekosistemlərin mühafizəsi, qorunması, bərpa və dayanıqlı şəkildə idarə olunması arasında əlaqələri və onların həm iqlim təsirlərinin yumşaldılması, həm də uyğunlaşma səylərinə təsirlərini araşdırmaq;
3. **Su ilə bağlı iqlim siyasəti tədbirlərini aşağıdakılar vasitəsilə gücləndirmək:**
 - a) Milli Adaptasiya Planları (NAP) və ya strategiyaları, Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Təhdidlər (NDC) və əlaqədar tədbir planları, habelə milli biomüxtəliflik strategiyaları və tədbir planları (NBSAP) da daxil olmaqla, mövcud vasitələrdən istifadə edərək iqlim siyasətlərinin işləni hazırlanmasında su resursları ilə bağlı mülahizələri səmərəli şəkildə inteqrasiya etmək;
 - b) Su ilə əlaqədar təhlükə və fəlakətlər üzrə cavab tədbirləri, hazırlıq səviyyəsi, davamlılıq və bərpa işlərini, xüsusilə də quraqlıq və daşqınların proqnozlaşdırılması və onların təsirlərinin yumşaldılması üzrə milli və regional erkən xəbərdarlıq və qabaqlayıcı tədbirlər sistemlərini gücləndirmək;
 - c) Su ehtiyatları, su ilə əlaqəli ekosistemlər, torpaq və torpaq ehtiyatlarının dayanıqlı və səmərəli istifadəsi, həmçinin idarə olunmasını yaxşılaşdırmaqla; ətraf mühitin idarə edilməsi prosesi, ətraf mühitin keyfiyyəti üzrə qaydalar, çirklənməyə nəzarət mexanizmlərini, suyun keyfiyyətinin monitorinqi və təhlili, erkən xəbərdarlıq və monitorinq sistemlərini təkmilləşdirməklə; eləcə də tullantı sularının təkrar emalı, təmizlənməsi və təkrar istifadəsi prosesləri, su sızmalarına nəzarəti və digər müvafiq tədbirləri təmin etməklə 2030-cu ilə qədər su ilə bağlı problemləri həll etmək;
 - d) Kompleks su təsərrüfatı (IWRM), təbiətə əsaslanan həllər (NbS), ekosistemə əsaslanan uyğunlaşma (EbA), "mənbədən dənizə nəzarət" yanaşmaları və digər praktik alət və üsullar kimi müvafiq kompleks yanaşmaların istifadə sahəsini genişləndirmək.

Bu tədbirlərin icrasını təmin etmək məqsədilə biz:

Su ilə bağlı davamlı və uyğun iqlim fəaliyyəti üçün COP-lar çərçivəsində əməkdaşlıq platforması statusunda **Su və İqlim üzrə Bakı Dialoquna start veririk;**

Su və İqlim üzrə Bakı Dialoqunu **dəstəkləyirik;**

Müvafiq mandatlarımıza uyğun olaraq bu Bəyannamənin icrası üçün öz səylərimizi əsirgəməməyi **qərara alırıq;**

Gələcək sədrlikləri Bakı Dialoqunu BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfranslarının hər birində toplaşmağa **təşviq edirik;**

Su və İqlim üzrə Bakı Dialoqunu gücləndirmək məqsədilə gələcək perspektivləri **araşdırırıq** və bu platforma çərçivəsində planlaşdırılan tədbirlərin icrasını gücləndiririk.

Milli hökumət və digər maraqlı tərəflər bu bəyannaməni hər hansı rəsmi yazılı kommunikasiya (məktub, şifahi nota və s.) vasitəsilə COP29 Sədrliyi və ya water@cop.az elektron poçt ünvanına müraciət edərək təsdiqləyə bilərlər.